

Samorząd
Województwa Opolskiego

SPOŁECZNE SKUTKI ZAGRANICZNYCH MIGRACJI MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO – WYBRANE PROBLEMY DZIECI I OSÓB STARSZYCH

Raporty z badań Obserwatorium
Integracji Społecznej ROPS w Opolu

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

REDAKCJA:

Zespół pracowników Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS w Opolu w składzie:

Aleksandra Walas – kierownik

Wojciech Goleński

Adam Kijak

Krystian Mesjasz

RECENZENT:

dr Piotr Sikora

Obserwatorium Integracji Społecznej

ul. Rejtana 5, 45-332 Opole

www.ois.rops-opole.pl

obserwatorium@rops-opole.pl

tel./fax 77 44 16 495, tel. 77 44 16 496

WYDAWCA:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu

ul. Głogowska 25 C, 45-315 Opole

tel./fax 77 44 15 250, 77 44 15 259

www.rops-opole.pl

rops@rops-opole.pl

NAKŁAD:

300 szt.

Publikacja bezpłatna

ISBN: 978-83-63793-20-3

Projekt, skład i druk:

Studio Reklamy AGENDA

tel. 506 653 003

*Raport powstał w ramach projektu 1.16 Koordynacja na rzecz aktywnej integracji,
współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Działanie 1.2*

*Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej, Priorytet I
Zatrudnienie i integracja społeczna Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013*

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Szanowni Państwo!

Współczesne migracje zarobkowe ludności Śląska Opolskiego to obecnie jeden z najważniejszych problemów społecznych regionu, wywołujący wielorakie konsekwencje.

Zakres zjawiska wynika zarówno z tradycji migracyjnych ludności rodzimej, jak i nowych wyjazdów za granicę obserwowanych w województwie po akcesji do UE w 2004 r. W efekcie ponad 100 tys. mieszkańców regionu pracuje stale lub okresowo poza granicami kraju, co istotnie wpływa na wiele innych zjawisk, w tym szczególnie na strukturę demograficzną województwa. Niekorzystnie zmienia się relacja liczby osób w podeszłym wieku do pozostałych grup ludności, przy jednoczesnym, systematycznym spadku liczby urodzeń.

Postępujące starzenie się ludności stwarza nowe wyzwania i problemy związane z potrzebami osób starszych wobec braku możliwości ich zaspokojenia przez rodzinę. Szczególnie jest to widoczne wśród dynamicznie zwiększającej się liczby osób w zaawansowanej starości (pow. 80 lat), wymagających zapewnienia intensywnej pielęgnacji i opieki medycznej oraz różnorodnych form wsparcia społecznego i emocjonalnego.

Choć zagraniczne migracje zarobkowe mogą mieć pozytywne efekty dla życia gospodarstw domowych i lokalnej społeczności, częściej niosą negatywne konsekwencje – utrudniają trwanie i rozwój społeczeństwa, a w przypadku migrantów prowadzą do rozpadu rodzin, osamotnienia jej członków, a przede wszystkim problemów wychowawczych i rozwojowych dzieci i młodzieży.

Najstarsi i najmłodsi członkowie rodzin emigrantów zarobkowych to grupy najmocniej odczuwające skutki rozłąki, stąd wymagają oni szczególnej uwagi i zainteresowania. Tym bardziej, że obserwuje się osłabienie potencjału opiekuńczego rodziny w stosunku do osób starszych i najmłodszego pokolenia.

Niniejsza publikacja przedstawia wyniki dwóch odrębnych badań Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS w Opolu, przeprowadzonych i zleconych w latach 2013–2014 z obszaru społecznych skutków migracji zarobkowych mieszkańców Śląska Opolskiego. Są to:

1. „Eurosieroctwo” w województwie opolskim – monitoring zjawiska;
2. Wybrane problemy starszych mieszkańców województwa opolskiego w kontekście zagranicznych migracji zarobkowych ich dzieci.

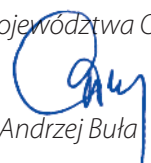
Pierwsze badanie jest powtórzeniem badania przeprowadzonego przez ROPS w Opolu w 2008 r. Zabieg ten pozwolił na porównanie zakresu zjawiska eurosieroctwa wśród dzieci emigrantów zarobkowych w 2008 i 2013 r. Na podstawie opinii pracowników placówek oświatowych oraz zawodowych służb społecznych określono najważniejsze problemy dzieci i młodzieży, zakres i formy wsparcia udzielanego rodzinom migrantów zarobkowych przez instytucje publiczne oraz sektor pozarządowy. Badanie wskazało również najważniejsze opinie i rekomendacje ekspertów społecznych w obszarze sposobów eliminowania i łagodzenia skutków migracji zagranicznych ludności.

Natomiast drugie badanie poświęcono seniorom – rodzicom emigrantów zarobkowych, którzy po wyjeździe dzieci za granicę zostali objęci pomocą instytucji publicznych i organizacji pozarządowych.

W badaniu wskazano zakres zjawiska, formy wsparcia i ocenę ich skuteczności. Wypracowano również zestaw rekomendacji istotnych dla doskonalenia i rozwoju systemu wsparcia osamotnionych seniorów.

Wnioski z przeprowadzonych badań mogą stanowić zbiór wskazówek dla tworzonych w województwie opolskim programów i projektów – Specjalnej Strefy Demograficznej w województwie opolskim 2020 i Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014–2020. Mogą one posłużyć do wypracowania nowego modelu wsparcia społecznego, zwłaszcza osób starszych, dostosowanego do dynamicznie zmieniających się potrzeb oraz możliwości jego realizacji. Jednocześnie istotnym jest, aby model wsparcia osób starszych w optymalny sposób uwzględniał nie tylko działania i możliwości różnych instytucji, ale przede wszystkim aktywność rodziny oraz społeczności lokalnej.

Marszałek Województwa Opolskiego

Andrzej Buła

Aleksandra Walas
Wojciech Goleński
Adam Kijak
Krystian Mesjasz

Eurosieroctwo w województwie opolskim – monitoring zjawiska

Raport z badania Obserwatorium
Integracji Społecznej ROPS w Opolu

Opole, grudzień 2013

Wykaz skrótów

EFS	Europejski Fundusz Społeczny
GUS	Główny Urząd Statystyczny
MPiPS-03	Sprawozdanie (półroczne i roczne) z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach
N	Liczba uczestników badania ankietowego
n	Liczba uczestników badania ankietowego, którzy odpowiadali na wybrane pytania ankiety ($n < N$)
OIS	Obserwatorium Integracji Społecznej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
DPS	Dom Pomocy Społecznej
DDP	Dzienny Dom Pomocy
MOPR	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
NGO	Organizacja pozarządowa
CRZL	Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich w Warszawie

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	7
1.1 Definiowanie problemu	8
1.2 Metoda badania.....	10
2. <i>Eurosieroctwo</i> w opinii przedstawicieli placówek oświatowych województwa opolskiego.....	11
2.1 Próba badawcza.....	11
2.2 Liczba <i>eurosierot</i>	13
2.3 Opieka nad dziećmi.....	19
2.4 Formy powierzenia opieki nad dziećmi	21
2.5 Problemy zgłaszane przez wychowawców w szkołach i przedszkolach w pracy z dziećmi emigrantów zarobkowych.....	23
2.6 Problemy wychowawcze zgłaszane przez nauczycieli w kontaktach z dziećmi emigrantów zarobkowych.....	24
2.7 Pomoc i wsparcie placówek oświatowych dla dzieci, których rodzice wyjechali za granicę.....	26
3. Sytuacja rodzin emigrantów zarobkowych w opinii ośrodków pomocy społecznej.....	27
3.1 Liczba rodzin, w których co najmniej jeden z rodziców pracuje za granicą.....	27
3.2 Liczba rodzin zagranicznych migrantów zarobkowych zgłaszających się o pomoc do Ośrodka Pomocy Społecznej.....	28
3.3 Problemy zgłaszane przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych	29
3.4 Formy udzielanej pomocy.....	30
3.5 Źródła dochodów dzieci, których oboje rodziców pracują za granicą.....	31
4. Sytuacja rodzin emigrantów zarobkowych w opinii powiatowych centrów pomocy rodzinie.....	32
4.6 Dzieci skierowane do pieczy zastępczej lub adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców.....	32
4.7 Rodziny pracujące za granicą, które zgłosiły się o pomoc do PCPR-u.....	35
4.8 Problemy zgłaszane przez rodziny emigrantów zarobkowych	35
4.9 Sprawowanie opieki nad dzieckiem.....	36
4.10 Działania mogące ograniczyć niekorzystne skutki zagranicznych migracji zarobkowych w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych oraz instytucji pomocy i integracji społecznej.....	36
5. Opinie emigrantów i ich rodzin.....	38
5.1 Cechy demograficzne emigrantów zarobkowych	38
5.2 Motywy podejmowania pracy za granicą.....	40
5.3 Plany dotyczące powrotu do Polski.....	41
5.4 Kontakty z rodziną.....	43
5.5 Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na wychowanie dzieci.....	43
5.6 Opieka nad dzieckiem.....	45
5.7 Opinie współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych	47
5.8 Cechy demograficzne współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych.....	48
5.9 Praca i wypełnianie funkcji rodzicielskich przez emigranta	50
5.10 Problemy dzieci	51
6. Wnioski.....	53
7. Rekomendacje	58
Spis tabel, wykresów i map.....	60
Bibliografia	62

1. Wprowadzenie

Województwo opolskie jest regionem, w którym od wielu lat obserwuje się liczne wyjazdy zarobkowe za granicę. Przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej migracja zarobkowa mieszkańców Śląska Opolskiego obejmowała głównie ludność autochtoniczną, posiadającą podwójne, polsko-niemieckie obywatelstwo. Badania wyjazdów polskich emigrantów zarobkowych przed wejściem Polski do Unii Europejskiej skupiały się przede wszystkim na ich ekonomicznych konsekwencjach. Podkreślano m.in. pozytywne aspekty migracji na jakość życia rodzin emigrantów w sytuacji powszechnego, strukturalnego bezrobocia¹.

Po 2004 r. sytuacja w tej mierze uległa znacznej zmianie. Migracje zarobkowe stały się powszechniejsze, a motywy wyjazdów bardziej złożone. Zaczęto dostrzegać społeczne konsekwencje wyjazdów i ich wpływ na funkcjonowanie rodziny. Od 2004 r. z woj. opolskiego zaczęli masowo wyjeżdżać ludzie, którzy wcześniej nie mieli możliwości legalnego zatrudnienia poza Polską. Osoby migrują za granicę, bo chcą poprawić kondycję finansową swoich rodzin, choć coraz częściej decyzja o wyjeździe za granicę ma także odniesienie do obecnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Wiąże się z przekonaniem emigrantów o braku dobrych rozwiązań w zakresie m.in. świadczeń emerytalnych oraz polityki prorodzinnej, co powoduje chęć zapewnienia sobie i swojej rodzinie większego bezpieczeństwa socjalnego w przyszłości. Takie stanowisko ma swoje konsekwencje, które dotyczą osób wyjeżdżających i ich rodzin oraz wpływa na cały system społeczno-gospodarczy w Polsce².

Z badań wynika, że liczba mieszkańców woj. opolskiego, podejmujących zatrudnienie za granicą wynosi ok. 100–120 tys. osób w skali roku. Ok. 2/3 z nich to osoby pracujące za granicą stale (permanently), tj. przebywające za granicą długookresowo (Wyspy Brytyjskie), niekiedy zaś dojeżdżające wahadłowo do Polski w odstępach czasowych od tygodnia do dwóch miesięcy. Pozostała 1/3 stanowią migranci okresowi lub sezonowi³.

Część z wyjeżdżających za granicę osób posiada niepełnoletnie dzieci, które zostawia w kraju. Badania wskazują, że jedynie 16% respondentów, przebywających na emigracji, wyjechało wraz ze swoimi dziećmi⁴. Choć migracja zarobkowa jednego z rodziców jest uznawana za relatywnie skuteczną strategię zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego rodzinie (w aspekcie materialnym), to generuje także wysokie koszty, w tym emocjonalne⁵.

Szczególnie są one widoczne w sytuacji wyjazdu obojga rodziców za granicę i pozostawienia przez nich w kraju dzieci bez ustanowionego opiekuna prawnego. Wówczas powierzenie opieki nad dziećmi najczęściej odbywa się w sposób nieformalny, czego udziałem są zwykle członkowie bliższej lub dalszej rodziny.

Wynika to z obserwowanej w społeczeństwie polskim silnej solidarności międzygeneracyjnej, która swoje podstawy ma przede wszystkim w powiązanych ze sobą czynnikach emocjonalnych, ekonomicznych i kulturowych⁶. Poczucie łączących więzi i zaufania ma istotne znaczenie w przypadkach powierzenia opieki nad dzieckiem najbliższemu krewnemu. Dysponowanie „darmowym” źródłem opieki nad dziećmi (np. dziadkami) pozwala na aktywność

1 Ł. Krzyżowski, *Polscy migranci i ich starzejący się rodzice. Transnarodowy system opieki międzygeneracyjnej*. Scholar, Warszawa 2013, s. 99.

2 Tamże, ss. 78–79.

3 R. Jończy, D. Rokita-Poskart, *Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego. Ekspertyza wykonana na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu*, Opole, listopad 2012, s. 5.

4 M. Milewski, J. Ruszczak-Żbikowska, *Motywacje do wyjazdu, praca, więzi społeczne i plany na przyszłość polskich migrantów przebywających w Wielkiej Brytanii i Irlandii*, CMR Working Papers, nr 35/93, s. 17.

5 Ł. Krzyżowski, *Polscy migranci*, op. cit., s. 79.

6 Tamże, s. 78.

zawodową rodziców oraz częściowo zwalnia instytucje publiczne z obowiązku zapewnienia opieki, co ma szczególne znaczenie dla osób pracujących za granicą. Takie podejście wzmacnia także czynnik kulturowy, wskazujący raczej na członków najbliższej rodziny niż instytucje publiczne (a także każde inne poza rodzinnymi) jako najbardziej akceptowane społecznie źródła sprawowania opieki nad dziećmi.

1.1 Definiowanie problemu

Precyzyjna definicja „eurosieroctwa” jest trudna do sformułowania. Potocznie (co szczególnie utrwalają media masowe) za „eurosierotę” uważa się każde dziecko, którego przynajmniej jeden rodzic wyjechał do innego kraju Unii w celach zarobkowych⁷.

Taka definicja jest zbyt ogólna, ponieważ skutki migracji w wymiarze społecznym mogą dotyczyć zarówno negatywnych, jak i pozytywnych, czy też neutralnych czynników, szczególnie w sferze relacji rodzinnych.

Niemniej, przyjmuje się, że „eurosieroctwo” jest jedną z form sieroctwa społecznego, w której następują zaburzenia relacji rodzic–dziecko w sensie kontaktu fizycznego i/lub emocjonalnego oraz zakłócenia procesów socjalizacyjnych w rodzinie (w aspekcie formalnym jako sieroty społeczne określa się także dzieci znajdujące się pod opieką instytucji wychowawczo-opiekuńczych)⁸.

Wyróżnia się trzy podstawowe stopnie zaburzeń relacji rodzic–dziecko:

- Najwyższy – zupełny brak kontaktu z rodzicami;
- Średni – kontakty sporadyczne, rzadkie, w nieokreślonych i nierównych odstępach czasowych;
- Najniższy – kontakt stosunkowo częsty, zainteresowanie zdrowiem, zachowaniem dziecka⁹.

Potoczna definicja „eurosieroctwa” pomija czas przebywania rodzica lub rodziców za granicą, co rzutuje na relacje i zachowania rodzinne. Z badań wynika, że konkretny czas nieobecności rodziców w domu ma mniejszy lub większy wpływ na socjalizację i wychowanie dzieci oraz stosunki panujące w rodzinie. Wskazuje się, że:

- Nieobecność do dwóch miesięcy nie ma znaczenia dla relacji rodzinnych;
- Nieobecność od dwóch do sześciu miesięcy w niewielki sposób zaburza proces socjalizacji i rolę w rodzinie, jednak istnieje możliwość nieznacznego osłabienia więzi pomiędzy rodzicem a dzieckiem;
- Nieobecność od sześciu miesięcy do roku, w zależności od wieku dziecka, może istotnie wpłynąć na socjalizację i przejęcie kulturowej roli rodzica migranta przez rodzica pozostającego w domu, wyraźnie zaburza więzi, może wystąpić traumatyzujący efekt odrzucenia;
- Nieobecność powyżej roku powoduje znaczącą restrukturyzację rodziny i jej relacji z otoczeniem społecznym, następuje przejęcie funkcji przez rodzica pozostającego

w domu oraz znaczące zaburzenie więzi – wysoce prawdopodobny efekt odrzucenia u dziecka¹⁰.

Czas przebywania za granicą pracującego rodzica ma istotne znaczenie w określeniu definicji operacyjnej badanego zjawiska. Jednak do celów niniejszego badania przyjęto, że nawet krótkotrwałe, ale względnie stałe przebywanie jednego lub obojga rodziców poza granicami Polski, przeplatane okresowymi pobytami w domu, może mieć dysfunkcyjny wpływ na wypełnianie funkcji rodzicielskich oraz może negatywnie wpływać na proces socjalizacji dzieci. Dlatego w badaniu, określając liczbę „eurosierot” w województwie opolskim:

- oparto się o subiektywne wskazania pedagogów i psychologów szkolnych, tj. ekspertów dostrzegających jakościowy wymiar problemu migracji zarobkowych,
- a opinia pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej (pracowników socjalnych) pozwoliła na celowe (konkretne) wskazanie i dotarcie do emigrantów oraz ich współmałżonków/partnerów, których rodziny dotknięte są problemem „eurosieroctwa”.

Uwzględniając te elementy, można jako definicję operacyjną „eurosieroctwa” przyjąć rozumienie tego pojęcia zaprezentowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. MEN w odpowiedzi na medialne doniesienia o wskazywanym problemie podało, że *przez pojęcie tzw. eurosieroctwa należy rozumieć sytuację, w której emigracja zarobkowa rodziców/rodzica powoduje zaburzenie podstawowych funkcji rodziny, takich jak zapewnienie ciągłości procesu socjalizacji, wsparcia emocjonalnego dziecka i transmisji kulturowej. Takie rozumienie eurosieroctwa oznacza, że nie każde dziecko, którego rodzice lub rodzic wyjechał do pracy za granicą, powinno być traktowane jako eurosierota*¹¹.

Jednoznaczne wykazanie, które z dzieci zagranicznych emigrantów zarobkowych, uwzględnionych w badaniu, mogą być określane jako nieeurosierota wykracza poza możliwości dokonywanej tu analizy. Oznacza to, że przedstawione problemy, które potencjalnie lub realnie są związane z zagranicznymi wyjazdami zarobkowymi rodziców, należy potraktować jako wstępną diagnozę środowiska rodzinnego opolskich emigrantów. Natomiast wskazanie liczby dzieci, których jedno lub oboje rodziców wyjechało za granicę, pozwala jedynie na określenie skali potencjalnego występowania dysfunkcji w rodzinach. Warto przy tym pamiętać, że bardzo trudno jest przedstawić jednoznaczną ocenę zależności między wyjazdami zagranicznymi rodziców i problemami ich dzieci. Trudno też stwierdzić, czy obserwowane u „eurosierot” deficyty rozwojowe i inne problemy są skutkiem migracji rodziców czy ich przyczyną. Jednocześnie wyjazdy rodziców i problemy dzieci mogą mieć wspólną przyczynę, co sprawia, że związek pomiędzy tymi czynnikami jest w istocie pozorny¹².

Dużo wątpliwości budzi także samo pojęcie „eurosierota”, mające zdecydowanie pejoratywne i stygmatyzujące znaczenie. Określenie nim dzieci w rodzinach, które pomimo czasowej rozłąki na skutek wyjazdów zarobkowych potrafią we właściwy sposób tworzyć odpowiednie środowisko wychowawcze, jest bezzasadne i krzywdzące. Utrudnia też rzetelne, bez emocji spojrzenie na zjawisko oraz próbę jego diagnozowania.

7 W. Pluciennik, *Eurosieroctwo*, WSE, ZSC, 2007-10, <http://www.pluciennik.net/index.php?sec=teksty> (29.11.2013 r., godz. 11⁰⁰).

8 B. Walczak, *Migracje poakcesyjne z perspektywy ucznia*, Pedagogium, <http://www.brpd.gov.pl/eurosieroctwo/Pedagogium.pdf> (29.11.2013 r., godz. 10⁰⁰).

9 *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, tom V, Warszawa 2006, hasła: B. Matyjas – *Sieroctwo* (ss. 725-728), A. Kurcz – *Sieroctwo rodzinne* (ss. 732-737), za: B. Walczak: *Migracje poakcesyjne z perspektywy ucznia*, Pedagogium, <http://www.brpd.gov.pl/eurosieroctwo/Pedagogium.pdf> (29.11.2013 r., godz. 10³⁰).

10 B. Walczak, *Społeczne, edukacyjne i wychowawcze konsekwencje migracji rodziców i opiekunów prawnych uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, Pedagogium WSPR w Warszawie, Warszawa, ss. 10-11.

11 MEN: *Eurosieroctwo? Taki sam problem mają dzieci marynarzy*, „Gazeta Wyborcza” z 6 listopada 2008 r., http://wyborcza.pl/1,85996,5888323,MEN_Eurosieroctwo_Taki_sam_proble_m_maja_dzieci_marynarzy.html#ixzz2m-21sa3Dh (29.11.2013 r., godz. 12⁰⁰).

12 S. Trusz, M. Kwiecień, *Społeczne piętno eurosieroctwa*, Difin, Warszawa 2012, s. 10.

1.2 Metoda badania

Badanie zostało przeprowadzone w czwartym kwartale 2013 r. Oparto je na badaniu zjawiska „eurosieroctwa” przeprowadzonym przez ROPS w Opolu w 2008 r. Powtórzenie tematyki badania to zabieg celowy, który ma zdiagnozować poruszaną problematykę po 5 latach od pierwszego badania.

Podstawowym celem badania jest diagnoza zjawiska „eurosieroctwa” w województwie opolskim pod względem skali i najważniejszych, współwystępujących z nim problemów w odniesieniu do rodzin oraz samych „eurosierot”.

Badanie ma przede wszystkim funkcję diagnostyczną. Pogłębiona eksploracja zjawiska, ukierunkowana na jego psychologiczne i społeczne aspekty, wymaga dodatkowych, poszerzonych badań i analiz.

Głównymi problemami badawczymi są:

- określenie skali zjawiska „eurosieroctwa” w województwie i jego powiatach;
- wskazanie okresowej tendencji zjawiska (wzrostowej lub spadkowej) w wymiarze ilościowym;
- określenie podstawowych przyczyn zagranicznych wyjazdów zarobkowych;
- diagnoza podstawowych problemów społecznych występujących w rodzinach emigrantów zarobkowych;
- określenie wpływu migracji zarobkowych na postrzeganie funkcji rodzicielskich przez emigrantów oraz ich współmałżonków/partnerów;
- wskazanie podstawowych kierunków ewentualnej interwencji, mogących mieć wpływ na ograniczenie skali „eurosieroctwa” w województwie opolskim.

Badanie zostało oparte o metodę ilościową. Wykorzystane zostały techniki ankietowe (ankieta listowna oraz audytoryjna) skierowane do indywidualnych respondentów (emigranci oraz ich współmałżonkowie/partnerzy życiowi) oraz instytucji (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne oraz ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie).

Wybór respondentów wymusił zastosowanie sześciu różnych kwestionariuszy ankiety, których pytania dostosowane zostały do poszczególnych respondentów (indywidualnych i instytucjonalnych). Dobór próby do badania był także zróżnicowany. W przypadku respondentów instytucjonalnych zastosowano dobór zupełny, co w założeniu zagwarantowało pełną reprezentatywność wyników. Natomiast w przypadku emigrantów zarobkowych oraz ich współmałżonków/partnerów wykorzystano celowy sposób doboru próby, co podyktowane było trudnościami w dotarciu do potencjalnych odbiorców.

Próba badawcza ostatecznie objęła:

- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie – 12 respondentów;
- Ośrodki Pomocy Społecznej – 54 respondentów;
- Osoby pracujące za granicą – 125 respondentów;
- Współmałżonkowie/partnerzy emigrantów zarobkowych – 133 respondentów;
- Przedszkola – 192 respondentów;
- Szkoły Podstawowe – 225 respondentów;
- Gimnazja – 96 respondentów;
- Szkoły ponadgimnazjalne – 69 respondentów.

Łącznie opracowano wyniki 906 ankiet.

2. Eurosieroctwo w opinii przedstawicieli placówek oświatowych województwa opolskiego

2.1 Próba badawcza

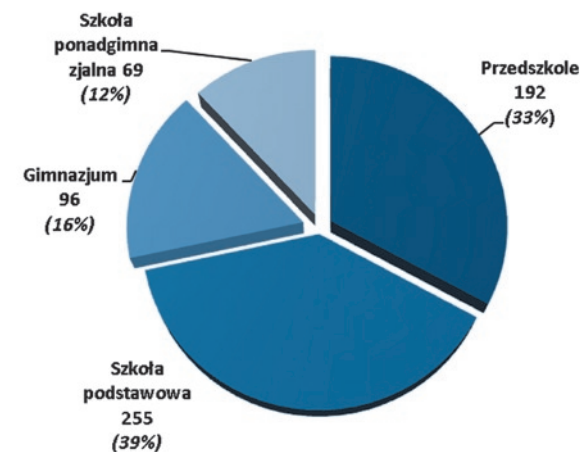
Jednym z narzędzi, wykorzystanych do badania zjawiska *eurosieroctwa*, był kwestionariusz ankiety, przeznaczony dla szkół i przedszkoli w woj. opolskim. Kwestionariusz przekazano placówkom oświatowym za pośrednictwem wójtów, burmistrzów i prezydentów miast i gmin oraz starostów woj. opolskiego. W badaniu uwzględniono przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne prowadzone przez gminę oraz szkoły ponadgimnazjalne prowadzone przez powiat, z wyjątkiem szkół specjalnych, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, pogotowia opiekuńczego oraz innych placówek kształcenia ustawicznego przeznaczonych dla dorosłych.

Wyniki badania z 2013 r. oparto o dane z:

- 192 przedszkoli;
- 225 szkół podstawowych;
- 96 gimnazjów;
- 69 szkół ponadgimnazjalnych¹³.

Łącznie uzyskano informacje z 582 placówek oświatowych zlokalizowanych w województwie opolskim.

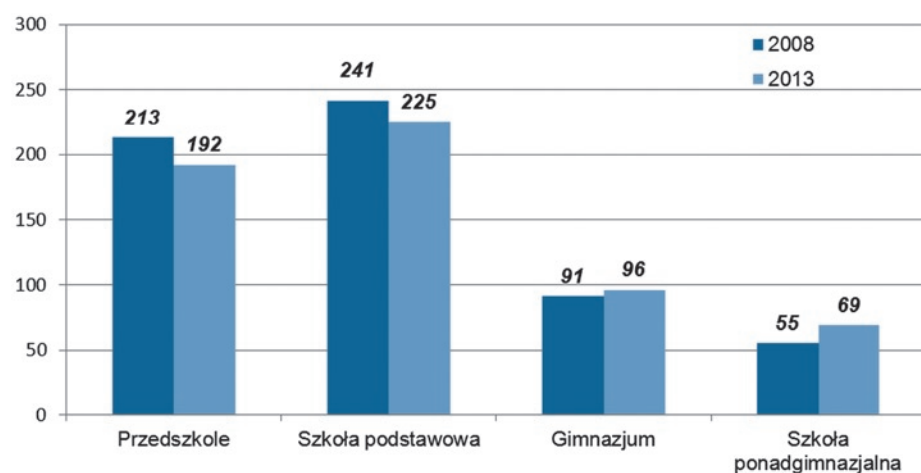
Wykres 1. Liczba i udział szkół i przedszkoli biorących udział w badaniu zjawiska *eurosieroctwa* w woj. opolskim w 2013 r.

W badaniu zjawiska *eurosieroctwa*, przeprowadzonym w 2008 r., wzięło udział 600 placówek – 213 przedszkoli, 241 szkół podstawowych, 91 gimnazjów oraz 55 szkół ponadpodstawowych. Oznacza to, że w obecnej edycji badania udział wzięło 18 placówek mniej niż w 2008 r. (w badaniu 2013 r. wzięło udział więcej gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, a mniej przedszkoli i szkół podstawowych niż w 2008 r.).

¹³ Dane otrzymane ze szkół i przedszkoli obejmują rok szkolny 2012/2013.

Wykres 2. Liczba szkół i przedszkoli biorących udział w badaniu zjawiska *eurosieroctwa* w woj. opolskim w 2008 i 2013 r.

Najwięcej placówek, biorących udział w badaniu, było z powiatów: opolskiego (116), nyskiego (77) i kędzierzyńsko-kozielskiego (69), a najmniej z powiatów: głubczyckiego (17), namysłowskiego (22) i brzeskiego (25).

W większości powiatów najliczniej w badaniu reprezentowane są szkoły podstawowe i przedszkola (z wyjątkiem powiatu opolskiego ziemskiego, w którym dominują przedszkola). Szkół gimnazjalnych najwięcej było z powiatów opolskiego ziemskiego i kędzierzyńsko-kozielskiego, a najmniejszą grupę stanowiły szkoły ponadgimnazjalne (reprezentowane głównie przez Miasto Opole).

Tabela 1. Liczba placówek (szkół i przedszkoli) biorących udział w badaniu 2013, według powiatów woj. opolskiego

Lp.	Powiat	Liczba placówek oświatowych – uczestników badania								Liczba badanych placówek w powiecie – razem	%
		Przedszkole		Szkoła podstawowa		Gimnazjum		Szkoła ponadgimnazjalna			
		Liczba	% w powiecie	Liczba	% w powiecie	Liczba	% w powiecie	Liczba	% w powiecie		
1.	brzeski	9	36,0	12	48,0	4	16,0	0	0,0	25	100
2.	głubczycki	5	29,4	5	29,4	3	17,7	4	23,5	17	100
3.	kędzierzyńsko-kozielski	26	37,7	22	31,9	13	18,8	8	11,6	69	100
4.	kluczborski	8	25,8	16	51,6	6	19,4	1	3,2	31	100
5.	krapkowicki	9	24,3	16	43,2	4	10,8	8	21,6	37	100
6.	namysłowski	7	31,8	5	22,7	8	36,4	2	9,1	22	100
7.	nyski	27	35,1	39	50,6	9	11,7	2	2,6	77	100
8.	oleski	19	35,2	19	35,2	9	16,6	7	13,0	54	100
9.	Opole Miasto	14	26,6	18	31,6	8	14,0	17	29,8	57	100

Lp.	Powiat	Liczba placówek oświatowych – uczestników badania								Liczba badanych placówek w powiecie – razem	%
		Przedszkole		Szkoła podstawowa		Gimnazjum		Szkoła ponadgimnazjalna			
		Liczba	% w powiecie	Liczba	% w powiecie	Liczba	% w powiecie	Liczba	% w powiecie		
10.	opolski	47	40,5	44	37,9	19	16,4	6	5,2	116	100
11.	prudnicki	6	19,4	11	35,5	5	16,1	9	29,0	31	100
12.	strzelecki	15	32,6	18	39,1	8	17,4	5	10,9	46	100
Razem		192	32,9	225	38,7	96	16,5	69	11,9	582	100

2.2 Liczba *eurosierot*

Z informacji uzyskanych ze szkół i przedszkoli woj. opolskiego wynika, że **liczba dzieci, których rodzice wyjechali zarobkowo za granicę wynosi 10 444**, z czego:

- 95% (9 907 dzieci) ma jednego z rodziców pracujących za granicą;
- 5% (537 dzieci) posiada dwoje rodziców pracujących poza granicami Polski.

Wynika z tego, że na wyjazd zarobkowy za granicę w zdecydowanej większości decyduje się tylko jeden z rodziców, a wyjazdy za pracę obojga rodziców są w skali całego zjawiska bardzo rzadkie.

Badanie ma na celu określenie liczby dzieci, których rodzice (lub jeden z rodziców) przebywają na migracji zarobkowej za granicą. Jednak podana liczba dzieci – rodzin emigrantów zarobkowych, jedynie w przybliżeniu określa skalę zjawiska, ponieważ w badaniu wzięła udział część placówek oświatowych w woj. opolskim (ich łączna liczba wynosi 1 203).

Jednocześnie liczba podanych dzieci nie jest tożsama z liczbą rodzin, ponieważ w badaniu nie uwzględniono pokrewieństwa dzieci. Za granicę mogły wyjechać osoby posiadające jedno, dwoje oraz troje i więcej dzieci.

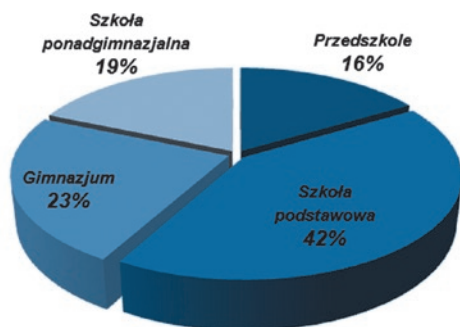
Tabela 2. Liczba dzieci, których jedno z rodziców lub oboje rodziców pracują za granicą

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba dzieci, których rodzic lub rodzice pracują za granicą w woj. opolskim w badaniu 2013 – wg placówek				
		Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła ponadgimnazjalna	Razem
1.	1 rodzic za granicą	1 683	4 132	2 300	1 792	9 907
2.	%	17	42	23	18	100
3.	2 rodziców za granicą	45	207	132	153	537
4.	%	8	39	25	28	100
5.	Ogółem	1 728	4 339	2 432	1 945	10 444
6.	%	16	42	23	19	100

Spośród 10 444 dzieci, zagranicznych migrantów zarobkowych, najbardziej liczną grupę stanowią uczniowie szkół podstawowych (4 339) – 42%.

W dalszej kolejności są to gimnazjaliści (2 432 – 23%), uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (1 945 – 19%) i dzieci w przedszkolach (1 728 – 16%).

Wykres 3. Odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli i szkół, których rodzic lub rodzice wyjechali za granicę do pracy

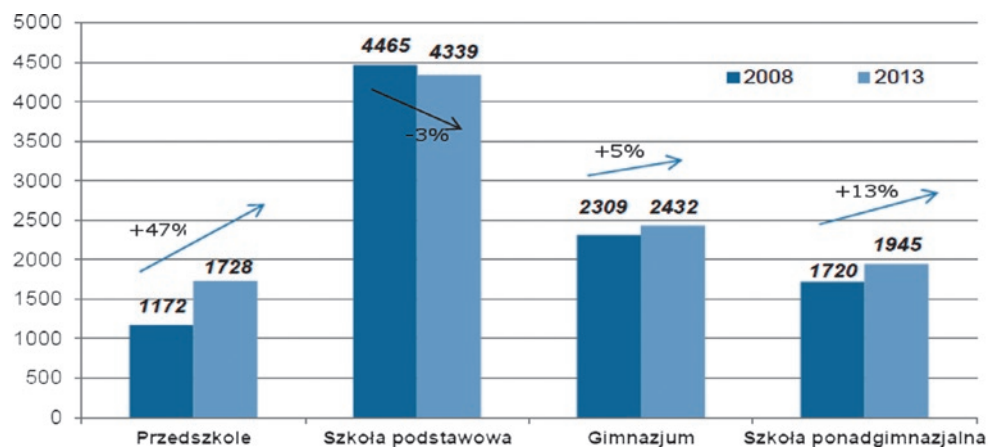

Odsetek dzieci, których tylko **jedno z rodziców** pracuje za granicą, w analizowanych oddzielnie przedszkolach i poszczególnych typach szkół, jest zbliżony do rozkładu tej zmiennej ogółem (najwięcej takich dzieci jest w szkołach podstawowych – 42%, a najmniej w przedszkolach – 17%).

Inaczej jest w grupie dzieci posiadających oboje rodziców pracujących za granicą. W grupie tej – w porównaniu do liczby wszystkich dzieci emigrantów zarobkowych – mniej dzieci jest w przedszkolach (8% w ogólnej liczbie dzieci emigrantów 16%), a więcej w gimnazjach (25% do 23%) i szkołach ponadgimnazjalnych (28% do 19%).

Wynika z tego, że bez opieki obojga rodziców rzadziej pozostają dzieci najmłodsze (w przedszkolach), a częściej dzieci starsze (szkoły ponadgimnazjalne).

Wykres 4. Liczba dzieci, których rodzic lub rodzice wyjechali zarobkowo za granicę w 2008 i 2013 r.

W porównaniu do badania zjawiska *eurosieroctwa* w 2008 r. liczba dzieci emigrantów zarobkowych w woj. opolskim wzrosła z 9 666 (w 2008 r.) do 10 444 w 2012 r., tj. o 8% (778 dzieci).

Największy przyrost liczby *eurosierot* zanotowano w grupie dzieci przedszkolnych (o 47% – 556 dzieci). Wzrosła też ich liczba w gimnazjach (o 5% – 123 dzieci) i szkołach ponadgimnazjalnych (o 13% – 225 dzieci). Spadek liczby dzieci emigrantów zanotowano jedynie w szkołach podstawowych (o 3% – 126 dzieci).

Tabela 3. Liczba dzieci, których jeden z rodziców wyjechał za granicę w celach zarobkowych

Lp.	Powiat	Liczba dzieci, których rodzic wyjechał za granicę do pracy				Razem
		Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła ponadgimnazjalna	
1.	brzeski	49	198	119	0	366
2.	głubczycki	29	94	111	99	333
3.	kędzierzyńsko-kozielski	187	428	217	186	1 018
4.	kluczborski	189	180	197	8	574
5.	krapkowicki	90	375	177	146	788
6.	namysłowski	38	90	110	36	274
7.	nyski	245	707	189	94	1 235
8.	oleski	210	466	348	207	1 231
9.	Opole Miasto	47	228	72	512	859
10.	opolski	387	744	326	148	1 605
11.	prudnicki	87	344	184	141	756
12.	strzelecki	125	278	250	215	868
Razem		1 683	4 132	2 300	1 792	9 907

W woj. opolskim najwięcej dzieci, których jeden z rodziców wyjechał do pracy za granicę jest w powiecie opolskim ziemskim (1 605).

Znaczna ich liczba jest także w powiatach: nyskim (1 235), oleskim (1 231) i kędzierzyńsko-kozielskim (1 018).

Najmniej dzieci pozostawionych przez jednego z rodziców w wyniku emigracji zarobkowej jest w powiatach głubczyckim (333) i brzeskim (366).

W przedszkolach i szkołach podstawowych najwięcej dzieci, których jeden z rodziców wyjechał za granicę w celach zarobkowych jest w powiecie opolskim ziemskim (odpowiednio 387 i 744). W szkołach gimnazjalnych najwięcej takich dzieci zanotowano w powiecie oleskim (348), a w szkołach ponadgimnazjalnych – w Opolu Mieście (512).

Natomiast najmniej dzieci pozostawionych przez jednego z rodziców w wyniku emigracji zarobkowej jest w przedszkolach (łącznie 1 683 dzieci), w tym w powiecie głubczyckim 29, oraz w szkołach ponadgimnazjalnych (łącznie 1 792), w tym w powiecie kluczborskim 8 (w powiecie brzeskim nie zanotowano takich dzieci).

Tabela 4. Liczba dzieci, których oboje rodziców wyjechało za granicę w celach zarobkowych

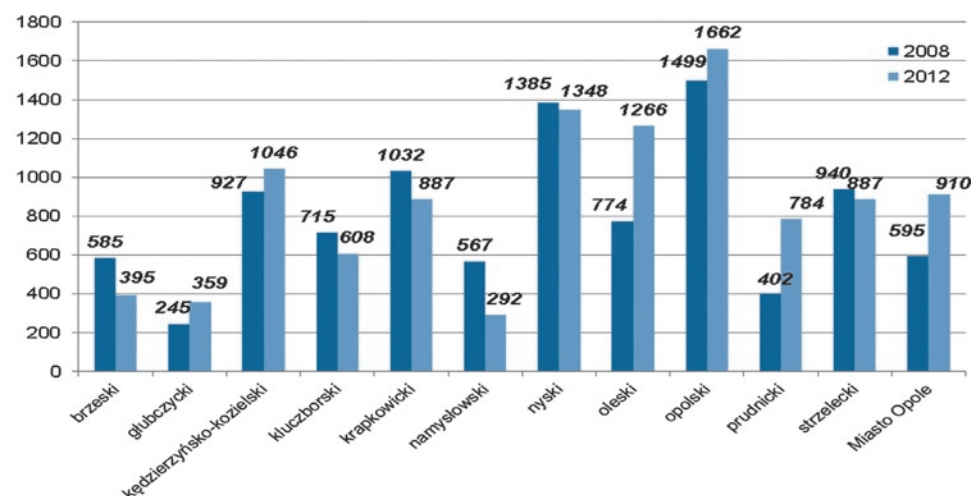
Lp.	Powiat	Liczba dzieci, których oboje rodziców wyjechało za granicę do pracy				Razem
		Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła ponadgimnazjalna	
1.	brzeski	4	16	9	0	29
2.	głubczycki	1	16	9	0	26
3.	kędzierzyńsko-kozielski	5	5	5	13	28
4.	kluczborski	8	12	11	3	34
5.	krapkowicki	2	19	32	46	99
6.	namysłowski	4	4	10	0	18

Lp.	Powiat	Liczba dzieci, których oboje rodziców wyjechało za granicę do pracy				
		Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła ponadgimnazjalna	Razem
7.	nyski	7	76	22	8	113
8.	oleski	2	13	3	17	35
9.	Opole Miasto	3	11	2	35	51
10.	opolski	5	21	13	18	57
11.	prudnicki	2	8	8	10	28
12.	strzelecki	2	6	8	3	19
	Razem	45	207	132	153	537

Liczba dzieci, których **oboje rodziców** wyjechało za granicę w celach zarobkowych jest największa w powiecie nyskim (113), a najmniejsza w powiecie namysłowskim (18).

W przedszkolach liczba dzieci wynosi 45, przy czym ich liczba w poszczególnych powiatach nie przekracza 8. Najwięcej dzieci pozostawionych przez oboje rodziców odnotowano w szkołach podstawowych – 207 (najwięcej w powiecie nyskim – 76, a najmniej w powiecie namysłowskim – 4). W szkołach ponadgimnazjalnych było ich 153 (najwięcej w powiecie krapkowickim – 46, nie zanotowano takich osób w powiatach brzeskim, głubczyckim i namysłowskim), a w gimnazjach 132 (ponownie najwięcej w krapkowickim – 32, a najmniej w Opolu Mieście – 2).

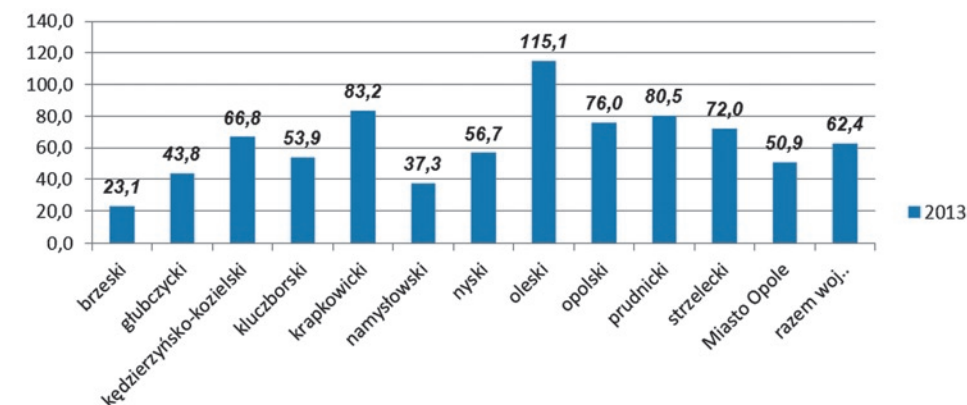
Wykres 5. Liczba dzieci, których rodzic lub rodzice wyjechali zarobkowo za granicę w 2008 i 2013 r. wg powiatów woj. opolskiego

W badaniach 2013 r. – w porównaniu do 2008 r., wzrost liczby dzieci pozostawionych przez rodziców w wyniku ich emigracji zarobkowej nastąpił w 6 powiatach: głubczyckim, kędzierzyńsko-kozielskim, oleskim, opolskim ziemskim, prudnickim i Mieście Opolu. Przy czym największy przyrost procentowy zanotowano w powiecie prudnickim – o 95%, tj. o 382 dzieci i w powiecie oleskim – o 64%, tj. o 492 dzieci.

Natomiast spadek liczby dzieci emigrantów odnotowano w pozostałych 6 powiatach woj. opolskiego, w tym najwięcej w powiatach namysłowskim (o 275) i brzeskim (o 190). Także w obu tych powiatach spadek procentowy liczby dzieci był najwyższy (odpowiednio o 49% i 32%)

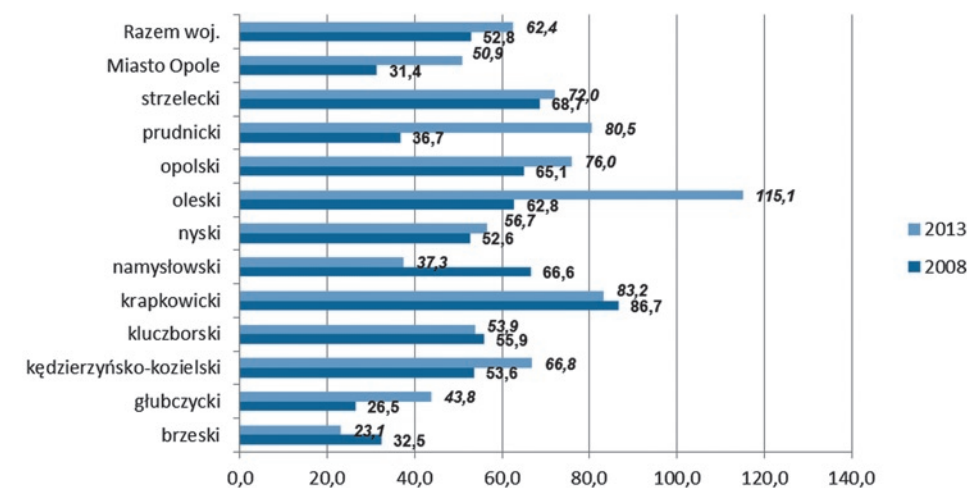
Wykres 6. Liczba dzieci emigrantów zarobkowych na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym (0–17 lat) w powiatach woj. opolskiego (badanie 2013)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiału Urzędu Statystycznego w Opolu, *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie opolskim w 2012 r.* http://www.stat.gov.pl/opole/69_566_PLK_HTML.htm (6.12.2013 r., godz. 9⁰⁰)

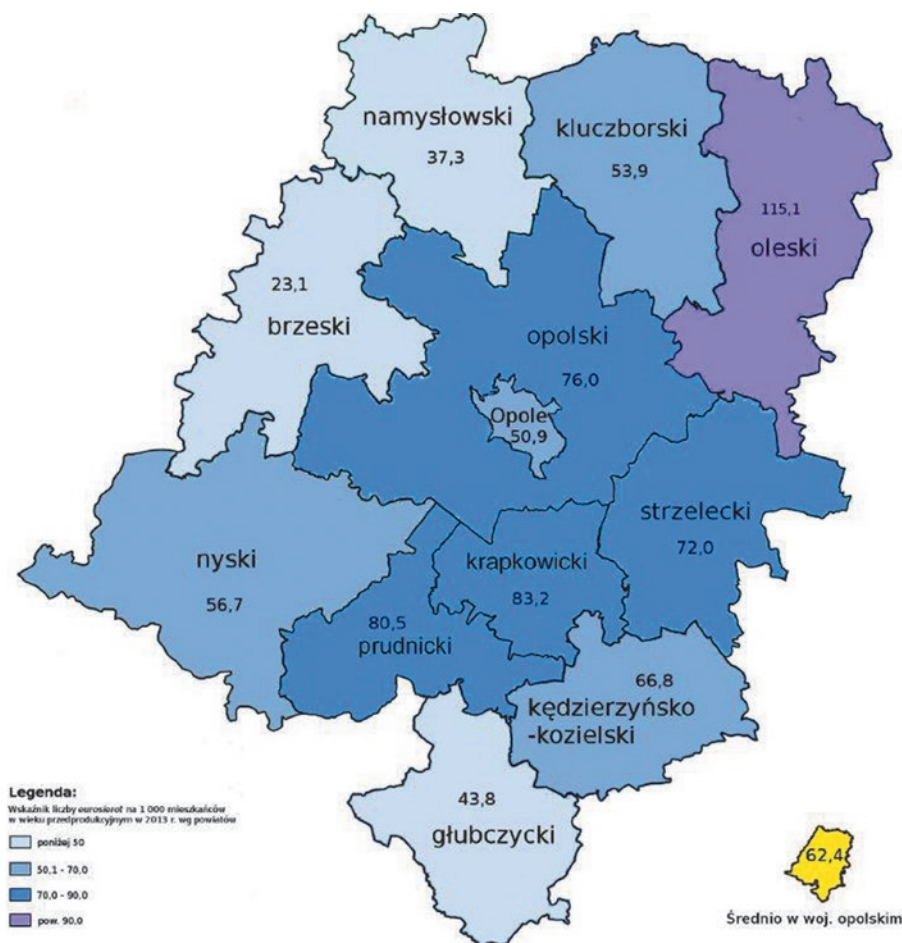
Średnia liczba dzieci emigrantów zarobkowych na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym w woj. opolskim wynosi 62,4 i waha się od 23,1 w powiecie brzeskim do 115,1 w powiecie oleskim.

Wykres 7. Wskaźnik liczby eurosierot na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym w latach 2008 i 2013 – wg powiatów województwa opolskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Portrety powiatów województwa opolskiego w 2012 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu, sierpień 2013 http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/opole/ASSETS_Portrety_powiatow_2012.pdf (15.12.2013 r., godz. 9⁰⁰) oraz materiału Urzędu Statystycznego w Opolu, *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie opolskim w 2012 r.* http://www.stat.gov.pl/opole/69_566_PLK_HTML.htm (06.12.2013 r., godz. 9⁰⁰).

**Mapa 1. Wskaźnik liczby eurosierot na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym w 2013 r.
– wg powiatów województwa opolskiego**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Portrety powiatów województwa opolskiego w 2012 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu, sierpień 2013 http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/opole/ASSETS_Portrety_powiatow_2012.pdf (15.12.2013 r., godz. 9⁰⁰) oraz materiału Urzędu Statystycznego w Opolu, *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie opolskim w 2012 r.* http://www.stat.gov.pl/opole/69_566_PLK_HTML.htm (06.12.2013 r., godz. 9⁰⁰)

W 2008 r. wskaźnik liczby dzieci, których rodzic lub rodzice wyjechali za granicę w celach zarobkowych, na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym w woj. opolskim wyniósł 52,8. W 2013 r. wzrost tego wskaźnika (do 62,4) zanotowano w 8 powiatach województwa (Opolu Mieście, strzeleckim, prudnickim, opolskim ziemskim, oleskim, nyskim, kędzierzyńsko-kozielskim i głubczyckim), a spadek w pozostałych 5 powiatach (namysłowskim, krakowickim, kluczborskim i brzeskim).

Wzrost tego wskaźnika, przy podobnej liczbie szkół i przedszkoli – uczestników badania w 2008 i 2013 r., jest wynikiem m.in. utrzymującego się od lat spadku liczby ludności województwa, w tym ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz zwiększenia się o 778 (8%) liczby dzieci emigrantów zarobkowych.

Różnice w danych z badań *eurosieroctwa* w 2008 i 2013 r. mogą wynikać z faktycznego wzrostu lub spadku liczby dzieci zagranicznych migrantów zarobkowych w woj. opolskim. Wynikać też mogą z udziału po raz pierwszy w badaniu w 2013 r. części szkół i przedszkoli lub rezygnacji z uczestnictwa w nim placówek oświatowych, które brały udział w badaniu w 2008 r.

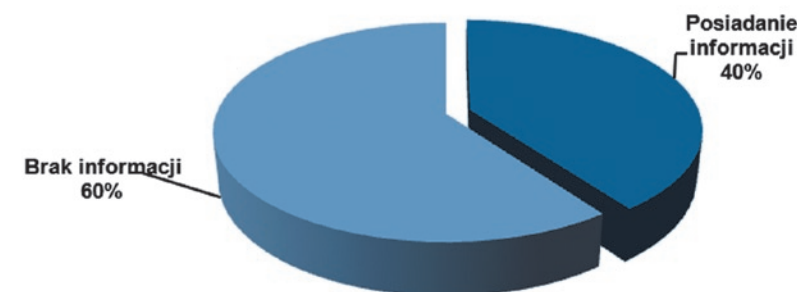
Oznacza to, że analizując dane z powiatów, należy brać pod uwagę uczestnictwo w badaniu 2013 r. jedynie części szkół i przedszkoli zlokalizowanych w powiatach oraz brak możliwości ustalenia ich udziału w badaniu w 2008 r., a także trudności w określeniu liczby placówek, które po raz pierwszy wzięły udział w badaniu.

Należy też wziąć pod uwagę, że część *eurosierot* usamodzielniała się, a ich większa liczba w badaniu 2013 to dzieci nowych rodzin, które zdecydowały się na emigrację zarobkową w ostatnich latach.

2.3 Opieka nad dziećmi

Większość respondentów ze szkół i przedszkoli (60%) miała kłopot z udzieleniem informacji o osobach zajmujących się dziećmi pod nieobecność ich migrujących rodziców, co może wskazywać na brak wiarygodnych informacji na ten temat lub trudności z ich ustaleniem. Oznacza to, że ustalono osoby sprawujące opiekę nad dzieckiem dla 4 174 z 10 444 dzieci emigrantów zarobkowych, tj. dla 40%, a dla pozostałych 60% (6 270 dzieci), szkoły i przedszkola nie potrafiły tego ustalić, mimo zakwalifikowania tych dzieci do grupy *eurosierot*.

Wykres 8. Posiadanie przez przedstawicieli szkół i przedszkoli informacji o osobach sprawujących opiekę nad dziećmi pozostawionymi przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych (badanie 2013)

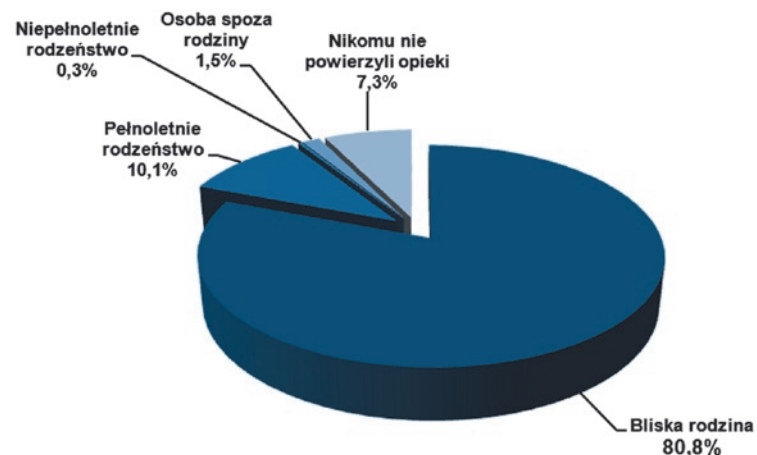

Z analizy informacji placówek oświatowych, bez uwzględnienia braku danych, wynika, że dzieci emigrantów zarobkowych najczęściej powierzane są w czasie nieobecności rodzica lub rodziców pod opiekę najbliższej rodziny, tj. współmałżonka/partnera, babci lub dziadka (80,8% wskazań).

W dalszej kolejności, choć zdecydowanie rzadziej, jest to pełnoletnie rodzeństwo (10,1%), a pozostawienie dziecka pod opieką niepełnoletniego rodzeństwa oraz kogoś spoza rodziny to przypadki marginalne (łącznie 1,8%).

Według pedagogów, w przypadku 7,3% wskazań rodzice nikomu nie powierzyli opieki nad dziećmi w kraju.

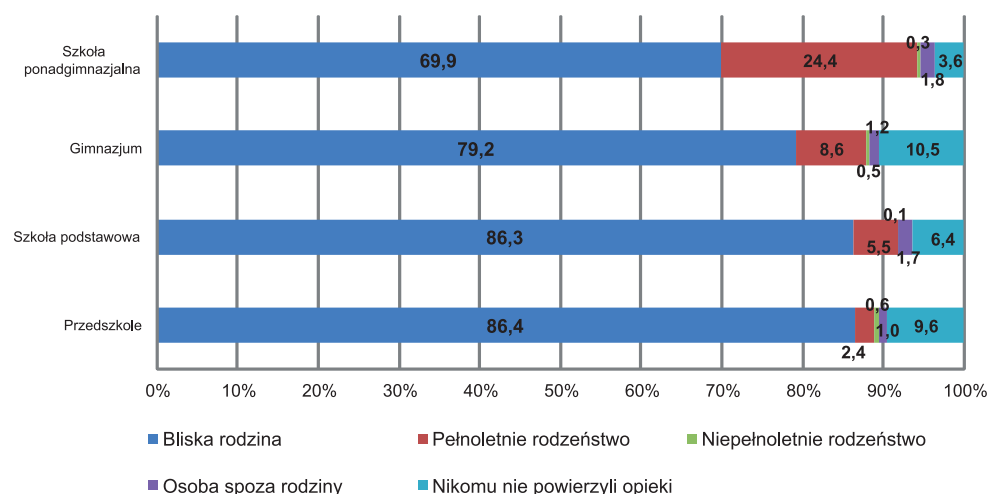
Wykres 9. Osoby sprawujące opiekę nad dziećmi pozostawionymi przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych w opinii przedstawicieli szkół i przedszkoli (badanie 2013 bez kategorii brak informacji)

Rozkład statystyczny tej zmiennej dla poszczególnych placówek oświatowych jest zróżnicowany. Wprawdzie w przedszkolach i badanych typach szkół dominuje powierzenie opieki nad dzieckiem bliskiej rodzinie, to w przypadku innych osób, sprawujących opiekę w czasie nieobecności rodziców, można zauważyć różnice.

W szkołach ponadgimnazjalnych zdecydowanie wzrasta liczba wskazań na powierzenie opieki nad dzieckiem pełnoletniemu rodzeństwu (prawie 25% wskazań, w przedszkolach 2,4%), a pozostawianie dzieci bez jakiegokolwiek opieki innych osób jest ok. 3-krotnie wyższe w gimnazjach (10,5% wskazań) i przedszkolach (9,6%) niż szkołach ponadgimnazjalnych (3,6%).

Wykres 10. Osoby sprawujące opiekę nad dziećmi pozostawionymi przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych (bez kategorii brak informacji)

Z danych z przedszkoli i szkół woj. opolskiego wynika, że liczba dzieci emigrantów zarobkowych pozostawionych pod opieką bliskiej rodziny wynosi 3 374 dzieci (spośród 4 174 dzieci, dla których szkoły i przedszkola ustaliły opiekunów).

Liczba dzieci oddanych pod opiekę pełnoletniego rodzeństwa wynosi 420, a deklaracje placówek o braku jakiegokolwiek opieki nad dzieckiem dotyczą 304 dzieci.

Natomiast niepełnoletnie rodzeństwo i osoby spoza rodziny sprawują opiekę nad 76 dziećmi.

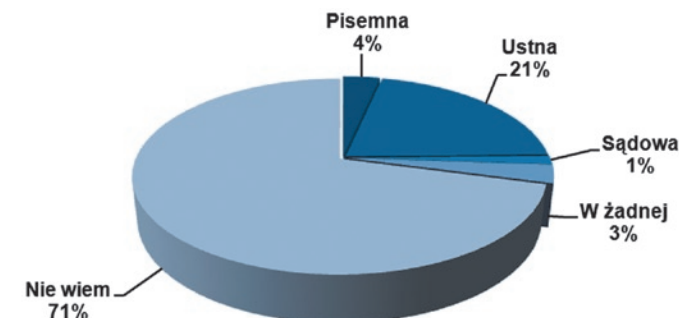
Tabela 5. Liczba dzieci zagranicznych migrantów zarobkowych, oddanych pod opiekę innych osób w kraju, w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych

Lp.	Opiekun dziecka w kraju	Typ placówki									
		Przedszkole		Szkoła pod- stawowa		Gimnazjum		Szkoła ponad- gimnazjalna		Liczba dzieci w placów- kach – razem	
		Liczba dzieci	%	Liczba dzieci	%	Liczba dzieci	%	Liczba dzieci	%		
1.	Bliska rodzina	534	86,4	1 344	86,3	844	79,2	652	69,9	3 374	
2.	Pełnoletnie rodzeństwo	15	2,4	85	5,5	92	8,6	228	24,4	420	
3.	Niepełnoletnie rodzeństwo	4	0,6	2	0,1	5	0,5	3	0,3	14	
4.	Osoba spoza rodziny	6	1,0	26	1,7	13	1,2	17	1,8	62	
5.	Nikomu nie powierzyli opieki	59	9,6	100	6,4	112	10,5	33	3,6	304	
Razem		618	100,0	1 557	100,0	1 066	100,0	933	100,0	4 174	

2.4 Formy powierzenia opieki nad dziećmi

Ponad 70% badanych – respondentów placówek oświatowych, nie potrafiło ustalić formy powierzenia opieki nad dzieckiem rodziców migrujących za pracą (odpowiedź *nie wiem*). Jedynie w przypadku części dzieci (3 046, tj. 29% z 10 444) ustalono formę powierzenia nad nimi opieki.

Wykres 11. Forma powierzenia opieki nad dzieckiem rodziców emigrantów zarobkowych innym osobom w kraju

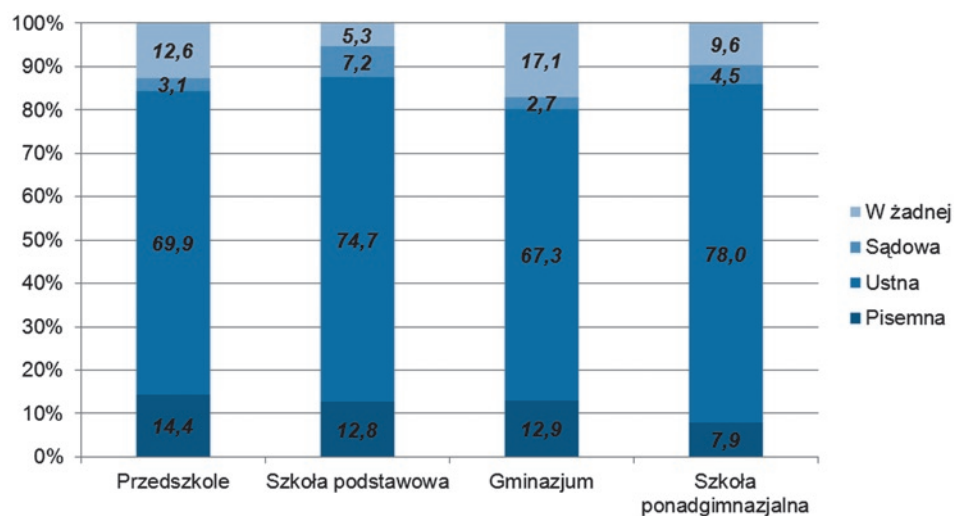

Najczęściej rodzice przekazują opiekę nad swoimi dziećmi bez pisemnego potwierdzenia, tj. w formie ustnej (21%). Pisemną formę stosuje jedynie 3% rodziców, a na uregulowanie prawne (sądowe) zdecydowało się zaledwie 1% z nich.

W żadnej formie opieki na dzieckiem nie powierzyło 3% rodziców (częściej dotyczyło to dzieci w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych).

Brak formalnego powierzenia opieki nad dzieckiem innym osobom ogranicza podejmowanie decyzji w imieniu rodziców. Utrudnia to kontakt z instytucjami (np. szkołą) lub uniemożliwia podejmowanie działań na rzecz dziecka (np. w szpitalu).

Wykres 12. Forma powierzenia opieki nad dzieckiem rodziców migrantów zarobkowych innym osobom w kraju (bez kategorii *nie wiem*) w badanych placówkach oświatowych

Najczęściej z pisemnej formy powierzenia opieki nad dzieckiem korzystali rodzice dzieci przedszkolnych (im dziecko starsze, tym pisemna forma opieki była stosowana coraz rzadziej).

Potwierdzoną prawnie (sądownie) formę opieki najliczniej stosowano w stosunku do dzieci w szkołach podstawowych, a najwięcej informacji o braku jakiegokolwiek formy powierzenia opieki nad dzieckiem pozostawionym w kraju uzyskano ze szkół gimnazjalnych.

Tabela 6. Liczba dzieci zagranicznych migrantów zarobkowych wg form powierzenia opieki (tylko dzieci o ustalonych przez szkoły i przedszkola sposobie przekazania opieki)

Lp.	Forma powierzenia opieki nad dzieckiem	Typ placówki								Liczba dzieci w placówkach – razem	%
		Przedszkole		Szkoła podstawowa		Gimnazjum		Szkoła ponadgimnazjalna			
		Liczba dzieci	%	Liczba dzieci	%	Liczba dzieci	%	Liczba dzieci	%		
1.	Pisemna	55	14,4	135	12,8	105	12,9	63	7,9	358	11,8
2.	Ustna	267	69,9	785	74,7	546	67,3	624	78,0	2 222	72,9
3.	Sądowa	12	3,1	76	7,2	22	2,7	36	4,5	146	4,8
4.	W żadnej	48	12,6	56	5,3	139	17,1	77	9,6	320	10,5
Razem		382	100,0	1 052	100,0	812	100,0	800	100,0	3 046	100,0

Najliczniej przekazywano opiekę nad dzieckiem ustnie (łącznie dla 2 222 dzieci), przy czym najwięcej w szkołach podstawowych (785 dzieci) i gimnazjach (624 dzieci). W formach: pisemnej i prawnej najwięcej takich zdarzeń zanotowano w przypadku uczniów szkół podstawowych (odpowiednio 135 i 76 dzieci).

Natomiast najwięcej dzieci bez żadnej formy powierzenia nad nimi opieki było w gimnazjach (139).

2.5 Problemy zgłaszane przez wychowawców w szkołach i przedszkolach w pracy z dziećmi emigrantów zarobkowych

W opinii 40% respondentów brak jednego z rodziców lub obojga z nich nie wpłynął i nie utrudnił wychowawcom pracy z dzieckiem (*nie pojawiły się żadne problemy*).

Tabela 7. Problemy zgłaszane przez wychowawców w szkołach i przedszkolach w kontaktach z dziećmi emigrantów zarobkowych w badanych placówkach oświatowych

Lp.	Pojawiające się trudności	Typ placówki								Razem	
		Przedszkole N=213		Szkoła pod- stawowa N=415		Gimnazjum N=171		Szkoła po- nadgimna- zjalna N=174			
		Liczba wska- zań	% wska- zań	Liczba wska- zań	% wska- zań	Liczba wska- zań	% wska- zań	Liczba wska- zań	% wska- zań	Liczba wska- zań	% wska- zań
1	Zastosowanie procedur prawnych	6	2,8	8	1,9	10	5,8	16	9,2	40	4,1
2	Przy udzielaniu dziecku pomocy	4	1,9	40	9,6	16	9,4	27	15,5	87	8,9
3	W kontaktach z osobą opiekującą się dzieckiem	17	8,0	80	19,3	33	19,3	41	23,6	171	17,6
4	Problemy wychowawcze	49	23,0	121	29,2	64	37,4	48	27,6	282	29,0
5	Nie pojawiły się problemy	137	64,3	166	40,0	48	28,1	42	24,1	393	40,4
Razem		213	100,0	415	100,0	171	100,0	174	100,0	973	100,0

Uwzględniając badane placówki oświatowe, najczęściej brak problemów wskazywali opiekunowie w przedszkolach (64%) i wychowawcy szkół podstawowych (40%).

Na różnego typu problemy wychowawcze wskazało 29% badanych, w tym najczęściej przedstawiciele gimnazjów (37%) i szkół podstawowych (29%). Natomiast prawie 18% respondentów podało, że występują problemy w kontaktach z osobami, które pod nieobecność rodziców opiekują się dzieckiem (najczęściej wskazywali na to nauczyciele gimnazjów – prawie 24%).

Wychowawcy zgłaszali także trudności w sytuacjach udzielania pomocy dziecku (np. po wypadku dziecka w szkole) i zastosowania procedur prawnych (np. w przypadku przeniesienia dziecka do innej placówki).

Wykres 13. Problemy zgłaszane przez wychowawców w szkołach i przedszkolach w kontaktach z dziećmi emigrantów zarobkowych

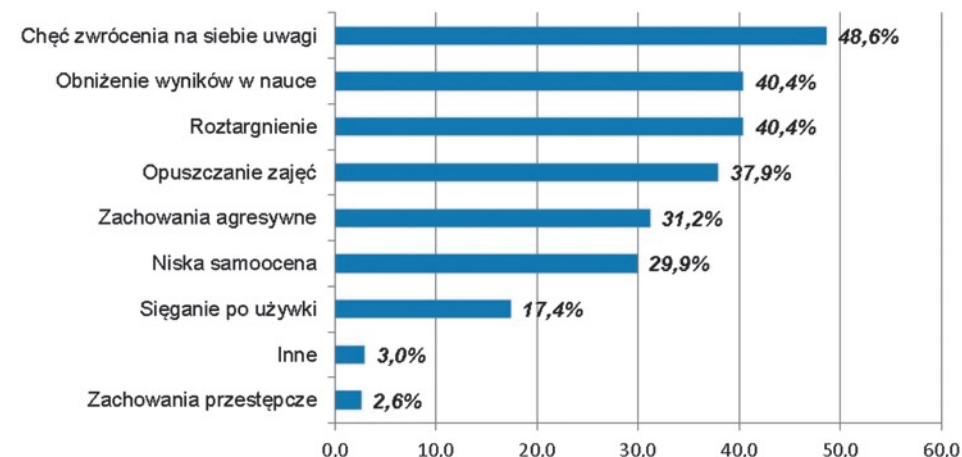
Problemy zgłaszane przez wychowawców szkół i przedszkoli w kontaktach z dziećmi zagranicznych migrantów zarobkowych mogą wynikać z innych przyczyn i czynników, niezależnych od wyjazdów rodziców za pracę (np. negatywnego wpływu grupy rówieśniczej). Jednak przeprowadzając badanie uznali, że codzienny brak rodzica lub rodziców, wynikający z ich pracy za granicą, bardziej sprzyja negatywnym zachowaniom dzieci niż inne, wpływające na dzieci, czynniki pozarodzinne (choć brak informacji o wszystkich dzieciach w szkołach i przedszkolach, sprawiających problemy wychowawcze, uniemożliwia jednoznaczne potwierdzenie wskazanych przez wychowawców zjawisk).

2.6 Problemy wychowawcze zgłaszane przez nauczycieli w kontaktach z dziećmi emigrantów zarobkowych

Wśród problemów wychowawczych, zaobserwowanych w szkołach i przedszkolach u dziecka rodziców, podejmujących pracę za granicą, prawie połowa nauczycieli i wychowawców (49%) wskazała, że jest to „chęć zwrócenia na siebie uwagi dziecka” (brak zainteresowania dzieckiem ze strony rodziców). Następnie są to: „obniżenie wyników w nauce” oraz „roztargnienie” (po 40% wskazań), a także „opuszczanie zajęć lekcyjnych” (prawie 38%). Zachowania agresywne i niską samoocenę zauważyło ok. 30% badanych, a zachowania przestępcze jedynie niecałe 3%.

Najwięcej problemów z dziećmi rodziców emigrantów zarobkowych zgłaszali nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych, najrzadziej wychowawcy w przedszkolach (podobne zjawisko odnotowano w badaniu zjawiska *eurosieroctwa* w 2008 r., choć z uwagi na inną wtedy strukturę pytania trudno je porównać z badaniem 2013).

Wykres 14. Negatywne skutki zachowań dzieci zaobserwowane przez nauczycieli i wychowawców w szkołach i przedszkolach*

* Można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 8. Negatywne skutki zachowań dzieci zaobserwowane przez pedagogów w badanych placówkach oświatowych wg typów*

Lp.	Pojawiające się trudności	Typ placówki								Razem	
		Przedszkole N=187		Szkoła podsta- wowa N=225		Gimnazjum N=96		Szkoła ponad- gimnazjalna N=69			
		Liczba wskazań	% wska- zań	Liczba wskazań	% wska- zań	Liczba wskazań	% wska- zań	Liczba wskazań	% wska- zań	Liczba wskazań	% wska- zań
1	Chęć zwrócenia na siebie uwagi	67	35,8	134	59,8	51	53,1	44	63,8	296	48,6
2	Obniżenie wyników w nauce	x	X	124	55,4	62	64,6	60	87,0	246	40,4
3	Roztargnienie	36	19,2	124	55,4	40	41,7	46	66,7	246	40,4
4	Opuszczanie zajęć	23	12,3	86	38,4	62	64,6	60	87,0	231	37,9
5	Zachowania agresywne	37	19,8	90	40,2	27	28,1	36	55,2	190	31,2
6	Niska samoocena	19	10,2	84	37,5	44	45,8	35	50,7	182	29,9
7	Sięganie po używki	0	0	25	11,2	42	43,8	39	56,5	106	17,4
8	Inne	5	2,7	8	3,6	3	3,1	2	2,9	18	3,0
9	Zachowania przestępcze	x	x	6	2,7	6	6,5	4	5,8	16	2,6

*Było to pytanie wielokrotnego wyboru.

2.7 Pomoc i wsparcie placówek oświatowych dla dzieci, których rodzice wyjechali za granicę

W opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych woj. opolskiego prawie połowa dzieci i młodzieży (*eurosierot*) otrzymuje wsparcie.

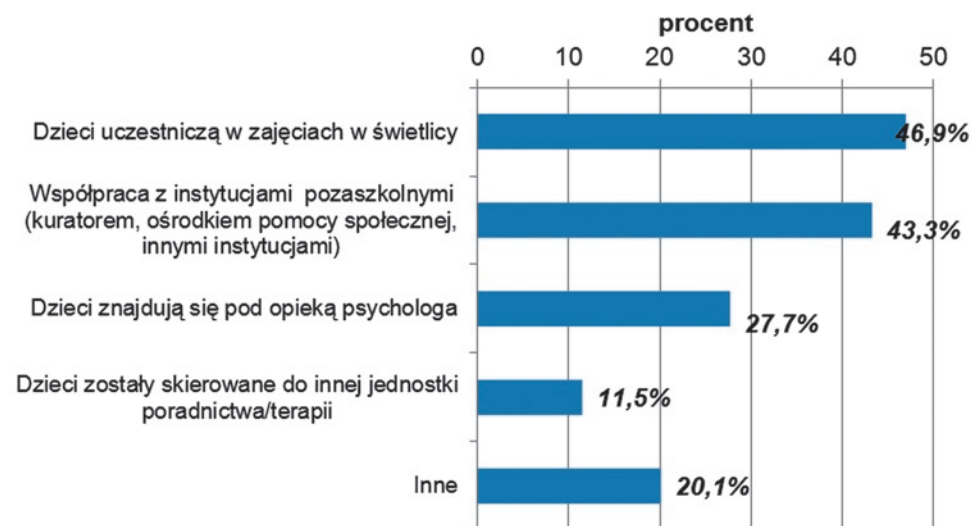
Do najczęstszych działań podejmowanych przez badane placówki należą przede wszystkim: zapewnienie dzieciom zajęć w świetlicach szkolnych (47%) oraz współpraca z innymi instytucjami pozaszkolnymi, zajmującymi się pomocą dziecku (kuratorem sądowym, instytucjami pomocy i integracji społecznej, jednostkami organizacyjnymi samorządu terytorialnego) – 43% wskazań.

W części placówek (28% wskazań) dzieci korzystają z pomocy psychologa szkolnego, a w 11,5% przypadkach dzieci kierowane są do innej jednostki wsparcia.

Placówki oświatowe prowadzą także inne działania mające na celu pomoc dzieciom pozbawionym przez rodziców w kraju. Należą do nich szczególnie: organizowanie dodatkowych zajęć wyrównawczych i dydaktyczno-wychowawczych, kółek zainteresowań, monitorowanie sytuacji dziecka i ścisły kontakt z osobą za nią odpowiedzialną w kraju.

Oznacza to, że wsparcie dzieci emigrantów zarobkowych przez szkoły i przedszkola w woj. opolskim udzielane jest głównie w ramach własnych zasobów i działań oraz, gdy sytuacja tego wymaga, w ramach współpracy z innymi instytucjami.

Wykres 15. Działania podejmowane przez szkoły i przedszkola wobec dzieci, których rodzice wyjechali za granicę*

* Można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

3. Sytuacja rodzin emigrantów zarobkowych w opinii ośrodków pomocy społecznej

3.1 Liczba rodzin, w których co najmniej jeden z rodziców pracuje za granicą

Na podstawie informacji przekazanych przez dyrektorów i kierowników ośrodków pomocy społecznej woj. opolskiego ustalono, że szacunkowa liczba rodzin z dziećmi, których co najmniej jedno z rodziców pracowało za granicą wynosiła 4 286. Przy założeniu, że średnia liczba dzieci w tych rodzinach wynosi nieco ponad dwoje, można stwierdzić, że odpowiada to ustaleniom placówek oświatowych, które w badaniu wskazały 10 444 dzieci emigrantów zarobkowych.

Jednak w 2013 r. – w porównaniu do badania z 2008 r. – zidentyfikowana liczba rodzin emigrantów jest mniejsza o 43% (w 2008 r. wskazano 7 537 rodzin), podczas gdy liczba dzieci – *eurosierot*, podana przez szkoły i przedszkola, jest nieznacznie większa.

Spadek liczby rodzin emigrantów zarobkowych, wskazanych przez służby socjalne wynika ze specyfiki diagnozowania problemu – odmiennej dla systemu oświaty i systemu pomocy społecznej.

Badane placówki oświatowe wskazały wszystkie dzieci, których rodzic lub rodzice pracują za granicą, natomiast diagnoza instytucji pomocy społecznej obejmuje tylko te rodziny, które w ocenie pracowników socjalnych są lub mogą być zagrożone wykluczeniem społecznym z powodu migracji zarobkowej dorosłych członków rodziny. Ponadto w latach 2008–2013 istotnie zmieniła się sytuacja życiowa części emigrantów zarobkowych, którzy podejmując legalną pracę za granicą, uzyskali prawo do zagranicznych świadczeń rodzinnych, co podwyższyło ich łączne dochody. Poprawa sytuacji dochodowej spowodowała utratę prawa do świadczeń z pomocy społecznej (przekroczono kryterium uprawniające do wsparcia).

Obecnie rodziny emigrantów zarobkowych korzystają ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej głównie w formie pracy socjalnej, pomocy psychologicznej i poradnictwa (jedynie 1/5 z nich otrzymuje świadczenia pieniężne).

Istotnym jest też, że placówki oświatowe oraz instytucje pomocy i integracji społecznej inaczej definiują zjawisko eurosieroctwa. Dla pedagogów każdy przypadek emigracji zagranicznej stanowi zagrożenie właściwego pełnienia funkcji rodzicielskich, natomiast dla pracowników pomocy społecznej tylko część rodzin może wymagać wsparcia, ponieważ pozostałe rodziny mogą samodzielnie rozwiązywać problemy wynikające z migracji ich członków.

Na mniejszą niż w 2008 r. liczbę rodzin emigrantów zarobkowych wpływ mają także niektóre zjawiska demograficzne, tj.:

- spadek wskaźnika dzietności i liczby rodzin wychowujących dzieci;
- decydowanie się na wyjazd za granicę w celach zarobkowych osób bezdzietnych, które decyzję o prokreacji podejmują za granicą.

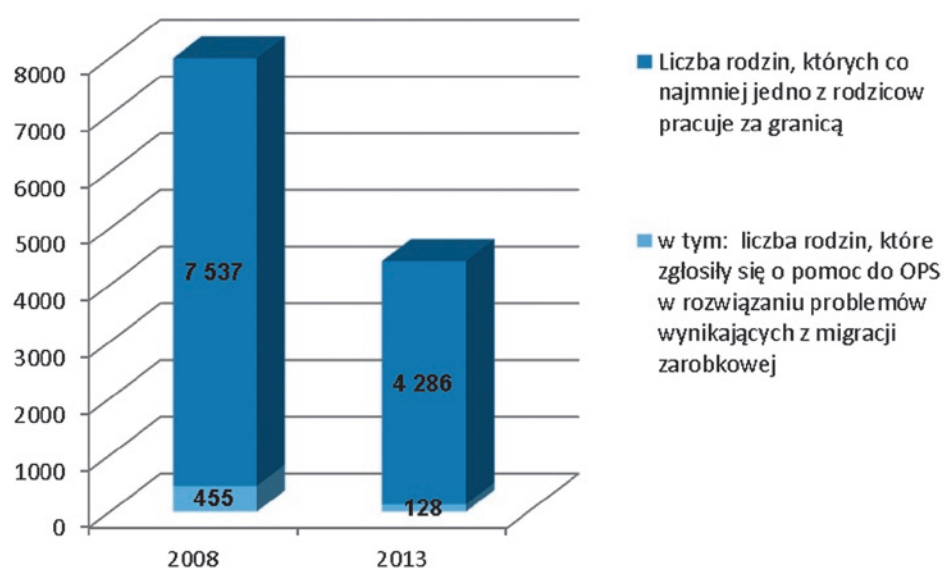
W konsekwencji:

- wzrasta liczba dzieci urodzonych za granicą (wg Narodowego Spisu Powszechnego 2011 na 2 017,5 tys. ludności przebywającej czasowo za granicą, aż 46 tys. stanowiły dzieci i młodzież urodzone po 2004 r. i później);
- wzrasta za granicą liczba pełnych rodzin, złączonych w wyniku przyjazdu z Polski pozostałych członków rodziny lub wspólnego wyjazdu wszystkich członków rodziny (w woj.

opolskim wśród wszystkich gospodarstw domowych emigrantów ponad połowę stanowiły gospodarstwa z wszystkimi osobami za granicą)¹⁴.

3.2 Liczba rodzin zagranicznych migrantów zarobkowych zgłaszających się o pomoc do Ośrodka Pomocy Społecznej

Wykres 16. Rodziny emigrantów zarobkowych w województwie opolskim – diagnoza Ośrodków Pomocy Społecznej, w tym rodziny emigrantów, które zgłosiły się do OPS (porównanie badań 2008 i 2013)*

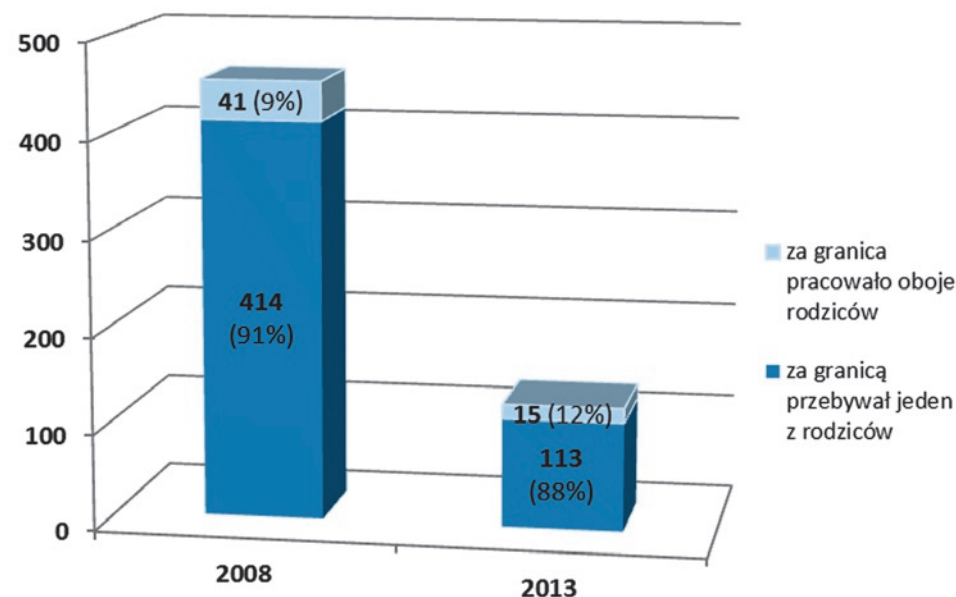
* Badanie z 2008 r. obejmuje diagnozę lat 2006–2007, a badanie z 2013 r. liczbę rodzin emigrantów zarobkowych – za lata 2011–2012.

Z informacji instytucji pomocy i integracji społecznej wynika, że o pomoc i wsparcie do ośrodków pomocy społecznej woj. opolskiego wystąpiło 128 rodzin, przeżywających trudności związane z emigracją zarobkową ich członków. Było to 3,5-krotnie mniej rodzin niż w 2008 r. (455 rodzin).

Wśród wszystkich rodzin zwracających się o pomoc do OPS-ów w:

- 113 rodzinach (88%) za granicą przebywał jeden z rodziców;
- 15 rodzinach (12%) za granicą pracowało oboje rodziców.

Wykres 17. Odsetek rodzin z jednym lub obojgiem rodziców pracujących za granicą, które zgłosiły się o pomoc do OPS-ów w woj. opolskim w latach 2008 i 2013 r.*

* Dane z tego zakresu z ośrodków pomocy społecznej uzyskano wg stanu na 31.12.2012 r.

Mimo że liczba rodzin, która zgłosiła się o pomoc do OPS w związku z emigracją zarobkową jednego lub obojga rodziców była mniejsza niż w 2008 r., to udział w nich rodzin, w których oboje rodzice wyjechali za granicę wzrósł do 12% (w 2008 r. było to 9%). Jednocześnie liczba rodzin z obojgiem migrujących rodziców była przy tym zdecydowanie mniejsza (15 rodzin) niż w 2008 r. (41).

3.3 Problemy zgłaszane przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych

Do najczęstszych problemów zgłaszanych pracownikom ośrodków pomocy społecznej przez rodziny emigrantów zarobkowych należą trudności związane z wychowaniem dzieci (szkolno-wychowawcze – 31% wskazań) oraz problemy rodzinne (zaburzenie więzi rodzinnych lub konflikty małżeńskie – 24%). Często, choć w mniejszym zakresie, wskazywano też na kłopoty związane z nadużywaniem alkoholu przez jednego z rodziców (18%).

Pozostałe problemy, w tym finansowe (związane z utratą pracy i brakiem pierwszej wypłaty), były wskazywane rzadziej. Sporadycznie zgłaszano także trudności związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego i przemocą domową.

¹⁴ Migracje zarobkowe ludności, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Warszawa 2013, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/L_migracje_zagraniczne_ludnosci_NSP2011.pdf (22.11.2013 r., godz. 11⁰⁰).

Wykres 18. Najważniejsze problemy zgłaszane przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych woj. opolskiego w 2013 r.

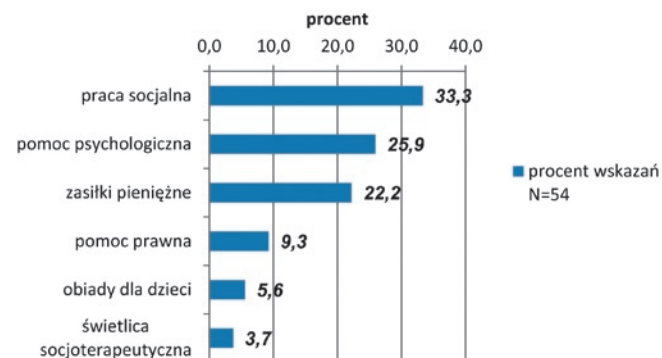
3.4 Formy udzielanej pomocy

Z wypowiedzi kierowników ośrodków pomocy społecznej województwa wynika, że najczęściej stosowaną formą wsparcia rodzin emigrantów zarobkowych jest praca socjalna (33% wskazań).

Polega ona głównie na udzielaniu poradnictwa, informacji, skierowaniu do odpowiedniego sądu rodzinnego celem ustanowienia opiekuna prawnego dla dziecka oraz monitorowaniu jego sytuacji, gdy pozbawione jest ono czasowej opieki rodziców. Udzielane są także: pomoc psychologiczna (26% wskazań) i świadczenia pieniężne (głównie zasiłki celowe) – 22%.

Natomiast bardzo rzadko wspierano rodziny pomocą prawną (ponad 9% wskazań), w formie posiłków dla dzieci (prawie 6%) oraz skierowaniem dziecka do świetlicy socjoterapeutycznej (ok. 4%).

Wykres 19. Formy pomocy udzielanej rodzinom zgłaszającym się do OPS-u, których co najmniej jeden z rodziców pracuje za granicą

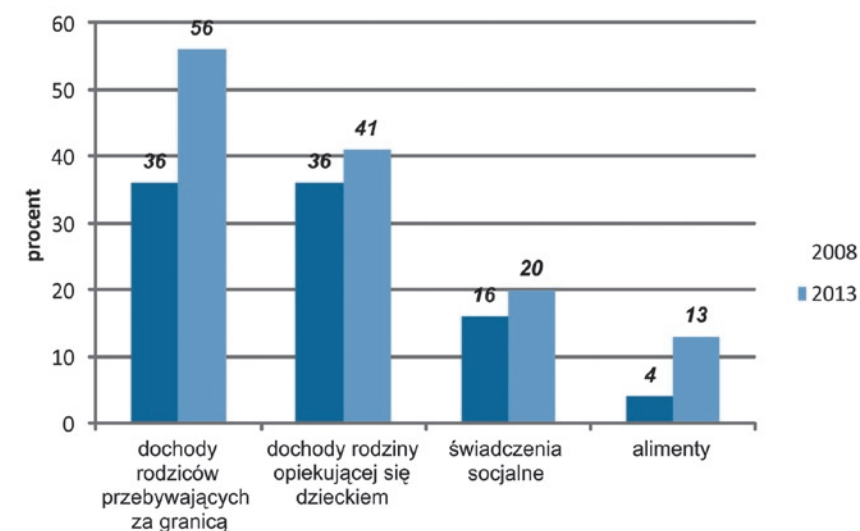

3.5 Źródła dochodów dzieci, których oboje rodziców pracują za granicą

Według kierowników ośrodków pomocy społecznej najważniejszymi źródłami dochodów dzieci, których rodzice wyjechali do pracy za granicę są:

- zarobki rodziców przebywających za granicą (56% wskazań);
- dochody rodziny opiekującej się dzieckiem (41%);
- świadczenia socjalne (20%) i alimenty (13%), z których korzysta dziecko.

Wykres 20. Najczęściej występujące źródła dochodów dzieci, których oboje rodziców pracują za granicą w latach 2008 i 2013*

* Można było wskazać 3 główne źródła utrzymania dzieci, stąd odpowiedzi są większe niż 100 proc.

W badaniu z 2013 r. – w porównaniu do 2008 r., wzrósł odsetek odpowiedzi we wszystkich wymienionych źródłach dochodów dzieci, w tym najbardziej w przypadku dochodów rodziców przebywających za granicą (o 20 pkt. proc.). W pozostałych grupach wzrosty są zdecydowanie mniejsze, z wyjątkiem alimentów jako głównego źródła dochodów dziecka (wzrost o 9 pkt. proc.).

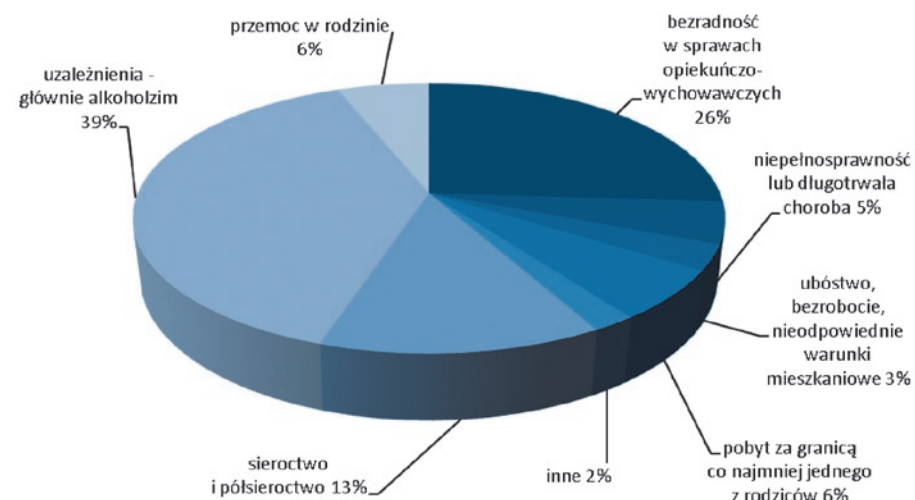
4. Sytuacja rodzin emigrantów zarobkowych w opinii powiatowych centrów pomocy rodzinie

4.6 Dzieci skierowane do pieczy zastępczej lub adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców

Do najważniejszych zadań samorządu powiatowego w zakresie wspierania rodzin przeżywających trudności życiowe należy m.in. rozwój systemu pieczy zastępczej oraz organizacja poradnictwa i pracy socjalnej dla rodzin, w których zakłócone zostały funkcje opiekuńcze i wychowawcze. Zadania z tego zakresu w powiecie realizują powiatowe centra pomocy rodzinie (ankiety wypełnili dyrektorzy i kierownicy wszystkich 11 PCPR-ów oraz Miasto Opole, gdzie sprawy z zakresu pieczy zastępczej i poradnictwa prowadzi odrębny oddział Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Opolu).

Na koniec grudnia 2012 r. w pieczy zastępczej w woj. opolskim przebywało ogółem 2 074 dzieci i młodzieży, w tym 6% (123 osoby) z powodu pobytu za granicą co najmniej jednego z rodziców.

Wykres 21. Powody umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej w woj. opolskim w 2012 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31.12.2012 r.), przekazane pocztą elektroniczną przez Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia OUW do OIS ROPS w Opolu 8 kwietnia 2013 r.

W 2012 r., z powodu zagranicznych migracji zarobkowych rodziców, skierowano do pieczy zastępczej i adopcji 57 dzieci, tj. o 20 więcej niż w 2011 r. (wzrost o 21%).

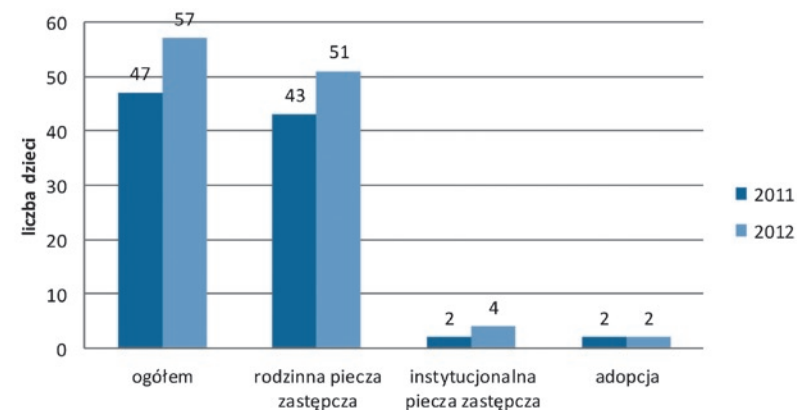
Łącznie w latach 2011–2012, z powodu migracji zagranicznych rodziców, skierowano do pieczy zastępczej i adopcji 104 dzieci i młodzieży, z tego skierowano:

- 94 do rodzinnej pieczy zastępczej;
- 6 do domów dziecka;
- 4 do adopcji.

Tabela 9. Liczba dzieci skierowanych do pieczy zastępczej i adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców w latach 2011–2012

Lp.	Powiat	Dzieci skierowane do pieczy zastępczej i adopcji z powodu zarobkowych migracji zagranicznych rodziców w latach 2011–2012											
		Rodzinna piecza zastępcza			Instytucjonalna piecza zastępcza			Adopcja			Razem		
		2011	2012	Wzrost / spadek 2011 r.=100%	2011	2012	Wzrost / spadek 2011 r.=100%	2011	2012	Wzrost / spadek 2011 r.=100%	2011	2012	Wzrost / spadek 2011 r.=100%
1.	brzeski	7	9	129	0	0	x	2	2	100	9	11	122
2.	głubczycki	3	6	200	2	0	x	0	0	x	5	6	120
3.	kędzierzyńsko-kozielski	14	20	143	0	0	x	0	0	x	14	20	143
4.	kluczborski	0	0	0	0	2	x	0	0	x	0	2	x
5.	krapkowicki	1	2	200	0	0	x	0	0	x	1	2	200
6.	namysłowski	1	0	0	0	0	x	0	0	x	1	0	0
7.	nyski	4	1	25	0	1	x	0	0	x	4	2	50
8.	oleski	2	0	0	0	0	x	0	0	x	2	0	0
9.	Opole Miasto	9	11	122	0	1	x	0	0	x	9	12	133
10.	opolski	0	0	0	0	0	x	0	0	x	0	0	x
11.	prudnicki	2	2	100	0	0	x	0	0	x	2	2	100
12.	strzelecki	0	0	0	0	0	x	0	0	x	0	0	x
Razem		43	51	119	2	4	200	2	2	100	47	57	121

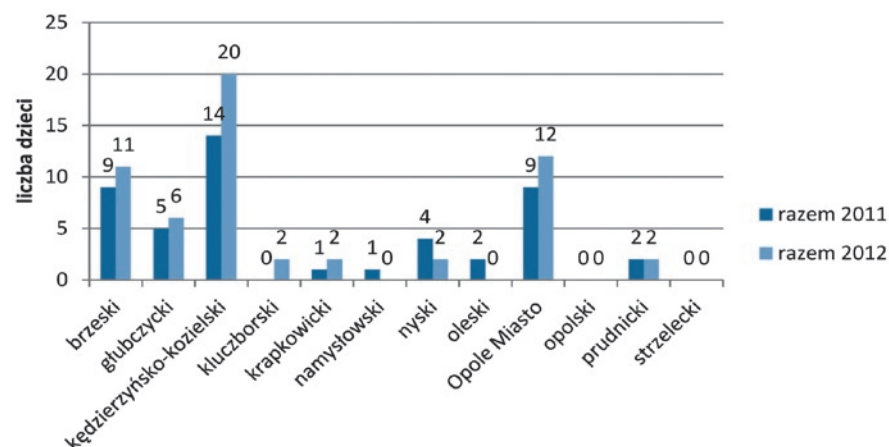
Wykres 22. Dzieci skierowane do pieczy zastępczej i adopcji w woj. opolskim w latach 2011–2012

W 2012 r. najwięcej dzieci skierowanych do pieczy zastępczej (rodzinnej i instytucjonalnej) oraz adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców było w powiatach: kędzierzyńsko-kozielskim (20), Opolu Mieście (12) i brzeskim (11). Brak tego rodzaju zdarzeń zanotowano w powiatach: strzeleckim, opolskim ziemskim, nyskim i namysłowskim.

W latach 2011–2012 r. łączna liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej i skierowanych do adopcji była największa także w powiatach: kędzierzyńsko-kozielskim (razem 34 dzieci) oraz Mieście Opolu (21 dzieci). Najmniejsza zaś w powiatach: namysłowskim (1 dziecko), kluczborskim (2) i krapkowickim (3). Natomiast w powiatach: strzeleckim i opolskim ziemskim w ogóle nie wystąpiła konieczność tworzenia zastępczego środowiska dla dziecka, którego co najmniej jeden z rodziców wyjechał do pracy za granicę.

Wykres 23. Liczba dzieci skierowanych do pieczy zastępczej i adopcji w latach 2011–2012 wg powiatów woj. opolskiego

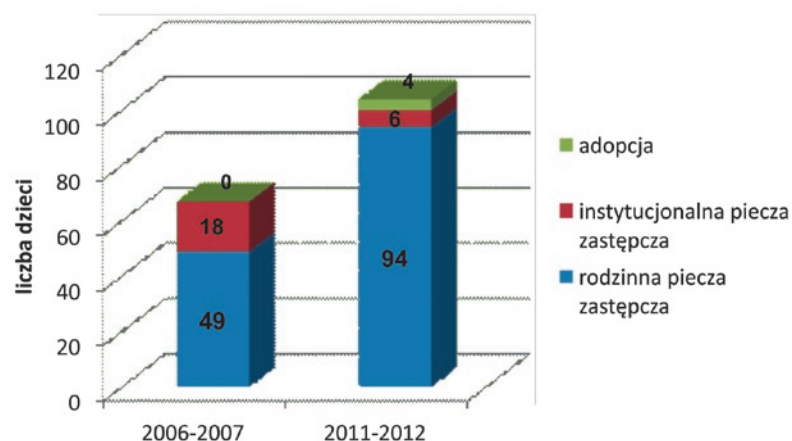

Łączna liczba dzieci (104) z lat 2011–2012, skierowanych do pieczy zastępczej lub adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców, była większa o 37 (o 64%) niż w latach 2006–2008 (67 dzieci).

Oznacza to, że:

- prawie 2-krotnie wzrosła liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych (z 49 w 2008 r. do 94 w 2012 r.);
- 3-krotnie spadła liczba dzieci skierowanych do domów dziecka (z 18 dzieci w 2008 r. do 6 w 2012 r.);
- w 2012 r. w rodzinach adopcyjnych przebywało 4 dzieci (w badaniu z 2008 r. nie stwierdzono takich przypadków).

Wykres 24. Dzieci skierowane do pieczy zastępczej i adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców w latach 2006–2007 i 2011–2012

4.7 Rodziny pracujące za granicą, które zgłosiły się o pomoc do PCPR-u

W 2012 r. do powiatowych centrów pomocy rodzinie zgłosiły się o pomoc 22 rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych (w 2011 r. 16 rodzin).

Łącznie w latach 2011–2012 PCPR-y wsparły 38 rodzin emigrantów, w tym zdecydowaną większość (91%) stanowiły rodziny, w których za granicą przebywał jeden z rodziców.

Tabela 10. Liczba rodzin emigrantów zarobkowych zgłaszających się o pomoc do PCPR-ów w latach 2011–2012

Wyszczególnienie	Rodziny, w których rodzice przebywają za granicą, zgłaszające się do PCPR o pomoc		
	2011 r.	2012 r.	Dynamika 2011 r. = 100%
Ogółem	16	22	137
w tym:			
za granicą przebywa jedno z rodziców	16	20	125
za granicą przebywa oboje rodziców	0	2	x

4.8 Problemy zgłaszane przez rodziny emigrantów zarobkowych

Wśród 38 rodzin emigrantów zarobkowych, które w 2012 r. zgłosiły się o pomoc do powiatowych centrów pomocy rodzinie (głównie rodziny, w których jeden z rodziców pracuje za granicą) dominowały sprawy związane z:

- prawnymi konsekwencjami pozostawienia dziecka w kraju (umożliwienie osobom mającym pod opieką dziecko, reprezentowanie go w sprawach zdrowotnych i edukacyjnych);
- trudnościami emocjonalnymi (zaburzenia więzi emocjonalnych z dzieckiem, konflikty rodzinne, prowadzące do rozpadu związku małżeńskiego, uzależnienia);
- kłopotami finansowymi.

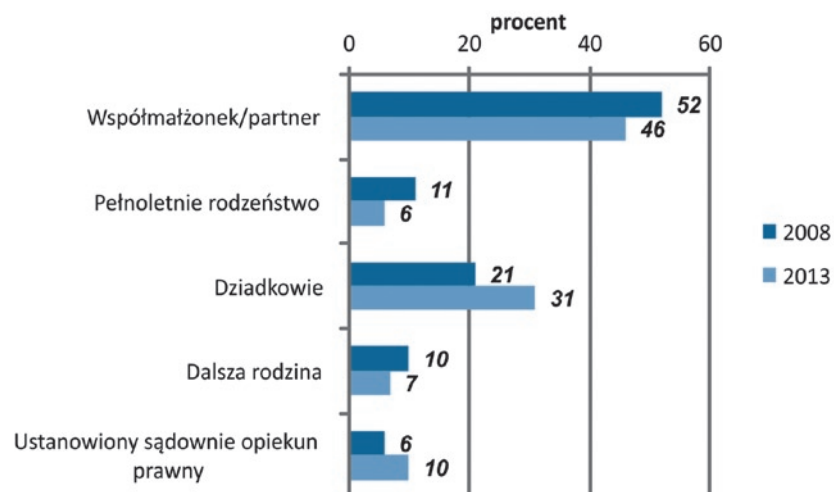
Rodziny emigrantów zgłaszające się do PCPR-ów najczęściej kierowano do najbliższego im ośrodka pomocy społecznej. Pomoc udzielana przez pracowników PCPR-ów (tylko w powiatach: strzeleckim, głubczyckim i Opolu Mieście) polegała głównie na pomocy psychologicznej, wsparciu w formie rozmów, konsultacji i poradnictwa prawnego (o konieczności ustanowienia opiekuna prawnego).

Najwięcej zdarzeń polegających na udzieleniu pomocy rodzinom emigrantów wskazał Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu, który jako realizujący zadania pomocy społecznej gminy i powiatu (powiat Miasto Opole), poza pomocą prawną, wspierał rodziny w formie pracy socjalnej, poradnictwa lub kierował rodziny do właściwego sądu.

Podobną sytuację odnotowano w badaniu z 2008 r. Również w tym okresie większość PCPR-ów kierowała rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych do ośrodków pomocy społecznej, a własną pomoc ograniczała do niezbędnego poradnictwa i pomocy psychologicznej (podobne były też problemy, z którymi rodziny emigrantów przychodziły do PCPR-ów, przy czym w 2008 r. częściej udzielano informacji o konieczności ustanowienia opiekuna prawnego dla dziecka niż w badaniu z 2013 r.).

4.9 Sprawowanie opieki nad dzieckiem

Wykres 25. Odsetek odpowiedzi na pytanie o osoby, które najczęściej opiekują się dziećmi, których rodzic lub rodzice wyjechali do pracy za granicą (badania z 2008 i 2013 r.)

W badaniu z 2013 r. najczęściej rodzice (lub jeden z rodziców) powierzali dzieci w kraju współmałżonkowi (partnerowi) lub dziadkom. Dopiero w dalszej kolejności (zdecydowanie rzadziej) były to inne osoby z rodziny lub ustanowiony sądownie opiekun prawny.

W porównaniu do wyników badania z 2008 r.:

- spadł odsetek dzieci, którymi samotnie opiekuje się jedno z rodziców (z 52% do 46%);
- rzadziej opiekę sprawuje pełnoletnie rodzeństwo (o 5 pkt. proc.);
- wzrósł odsetek dzieci, którymi opiekują się dziadkowie (o 10 pkt. proc. – z 21% do 31%);
- wzrósł odsetek (o 4 pkt. proc.) liczby dzieci, dla których ustanowiono opiekuna prawnego.

Wynika z tego, że instytucje zajmujące się pomocą dzieciom pozbawionym opieki i wychowania, częściej niż w 2008 r. i sprawniej udzielają rodzinie niezbędnego poradnictwa i wsparcia, w tym w zakresie ustanowienia dla dziecka opiekuna prawnego oraz – w dalszej kolejności – powołania rodziny zastępczej i umieszczenia w niej dziecka.

4.10 Działania mogące ograniczyć niekorzystne skutki zagranicznych migracji zarobkowych w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych oraz instytucji pomocy i integracji społecznej

W ankietach przeznaczonych dla szkół i przedszkoli oraz instytucji pomocy i integracji społecznej (ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie) zamieszczono dodatkowe pytanie o najbardziej skuteczne działania, które mogą przyczynić się do

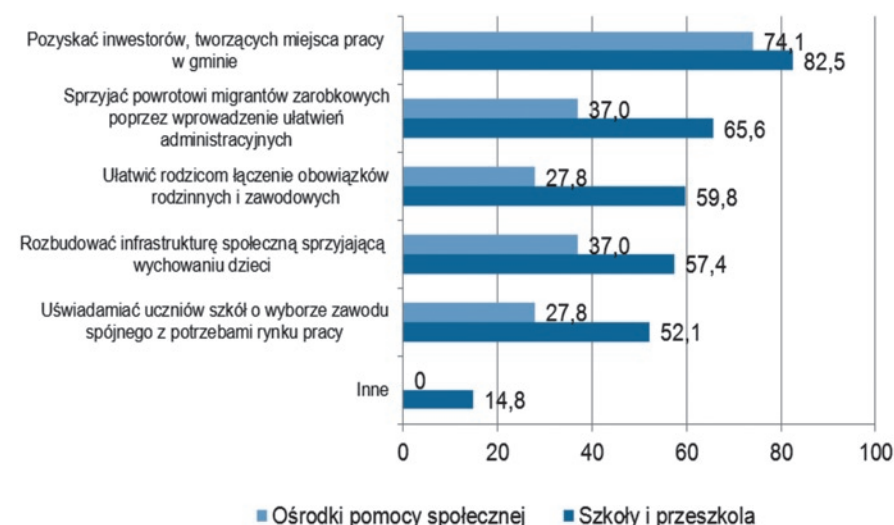
ograniczenia negatywnych skutków migracji zarobkowych. Zamierzeniem tego kroku było poznanie opinii osób zatrudnionych w instytucjach gminnych i powiatowych, znających najważniejsze problemy społeczne swojego środowiska i sposoby ich rozwiązywania, podejmowane przez lokalne władze i społeczność.

W opinii przedstawicieli przedszkoli i badanych typów szkół (82,5% wskazań) oraz kierowników instytucji pomocy i integracji społecznej (74,1%) najskuteczniejszym działaniem, które może ograniczyć lub zahamować negatywne skutki emigracji zarobkowych jest tworzenie miejsc pracy w gminie (pozyskiwanie inwestorów).

W dalszej kolejności winny to być przedsięwzięcia sprzyjające powrotowi emigrantów zarobkowych poprzez wprowadzenie ułatwień administracyjnych, np. w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej czy lepszym wsparciu udzielanym przez powiatowe urzędy pracy (tak odpowiedziało 66% pedagogów i 37% służb społecznych). Istotne są także inicjatywy pomagające w łączeniu obowiązków rodzinnych i zawodowych (elastyczne godziny pracy), rozbudowa infrastruktury społecznej dla dzieci (brak wystarczającej liczby żłobków i przedszkoli) oraz wcześniejsze informowanie uczniów o potrzebach rynku pracy, by wybór zawodu umożliwiał w przyszłości skuteczniejsze znalezienie pracy.

Na powyżej wymienione działania szczególnie zwracali uwagę pedagodzy i nauczyciele w szkołach (wszystkie powyżej 50% wskazań). Jednocześnie część z nich zwracała także uwagę (kategoria *inne*) na m.in. konieczność lepszej ściągalności alimentów od rodziców zobowiązanych do tego rodzaju świadczeń, rozwoju szkolnictwa zawodowego i technicznego, zwiększenia oferty bezpłatnych zajęć dla młodzieży oraz wprowadzenia ulg podatkowych dla rodziców i prowadzenia skutecznej polityki mieszkaniowej.

Wykres 26. Działania, które mogą ograniczyć negatywne skutki zagranicznych migracji zarobkowych w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych i ośrodków pomocy społecznej*

* Można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Istotnym jest, że pracownicy służb socjalnych (OPS-ów i PCPR-ów), podobnie jak pedagodzy i wychowawcy w szkołach i przedszkolach, najczęściej wskazywali, że działaniami mogącymi ograniczyć negatywne skutki emigracji zarobkowych są: pozyskiwanie inwestorów i tworzenie miejsc pracy. Natomiast na pozostałe działania w tym zakresie częściej wskazywali przedstawiciele szkół i przedszkoli (ok. 60%) niż pracownicy służb społecznych (najwyżej 37% wskazań).

5. Opinie emigrantów i ich rodzin

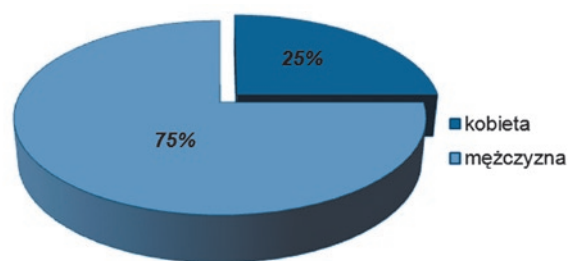
5.1 Cechy demograficzne emigrantów zarobkowych

W skład próby badawczej weszło 125 emigrantów z terenu województwa opolskiego. Były to osoby z różnych środowisk, o różnicowanych cechach społeczno-demograficznych. Cechą wspólną tej grupy, oprócz faktu pracy za granicą, był także sposób ich doboru do badania. Do próby weszły osoby, wytypowane przez pracowników socjalnych, na podstawie ich wiedzy o środowisku lokalnym, problemach społecznych rodzin i dostępności respondentów.

Zagraniczni migranci zarobkowi z terenu województwa opolskiego to w większości mężczyźni (75%). Kobiety wyjeżdżające za granicę w celach zarobkowych to 25% ogółu emigrantów.

W porównaniu do badania z 2008 r. udział mężczyzn wzrósł o 3% (z 72% w 2008 r.), a kobiet podejmujących zatrudnienie za granicą, spadł o 2% (28% w 2008 r.).

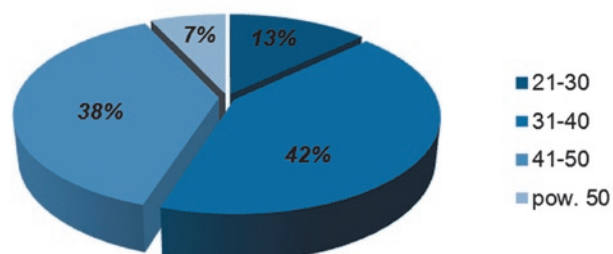
Wykres 27. Struktura płci emigrantów zarobkowych z województwa opolskiego

Osoby wyjeżdżające za granicę w celach zarobkowych to w większości (55%) osoby młode (do 40 lat), przy czym największą ich grupę stanowią osoby w wieku 31-40 lat (42%).

Drugą, najliczniejszą grupą są osoby w wieku 41-50 lat (38%), a osoby powyżej 50 lat, podejmujące pracę za granicą to jedynie 7%.

Wykres 28. Struktura wieku zagranicznych migrantów zarobkowych

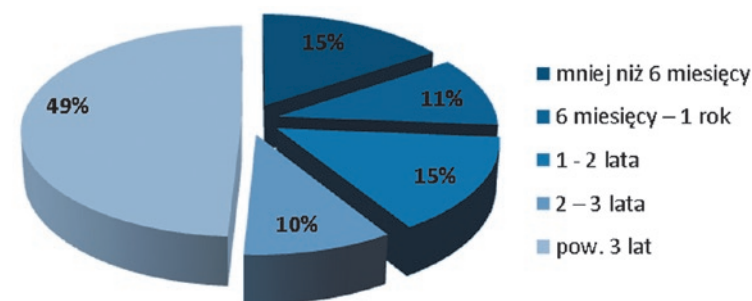
W badaniu z 2008 r. struktura wieku emigrantów zarobkowych była podobna. Osoby do 40 lat stanowiły 59% pracujących za granicą, w tym 41% to emigranci w wieku 21-30 lat. Natomiast powyżej 40 lat było łącznie 41% emigrantów zarobkowych, w tym 36% w wieku 41-50 lat.

Brak znaczących różnic w strukturze wieku zagranicznych migrantów zarobkowych w badaniach 2008 i 2013 r. wynika m.in. z czasu pracy za granicą, który w przypadku prawie połowy respondentów z 2013 r. (49%) wynosi powyżej trzech lat.

Pozostali emigranci uczestniczący w badaniu pracują za granicą nie więcej niż 3 lata, w tym w grupach do 6 miesięcy i 1-2 lata pracuje po 15% respondentów.

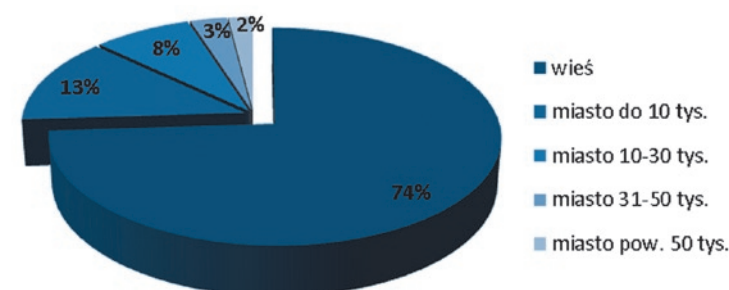
W przypadku rodzica lub rodziców pozostających poza Polską do 6 miesięcy czas rozłąki jest zbyt krótki, by wskazywać na rozpad więzi rodzicielskich i traktować negatywne zachowania dzieci jako wynik rozłąki rodzinnej związanej z emigracją zarobkową.

Wykres 29. Czas pracy za granicą emigrantów zarobkowych

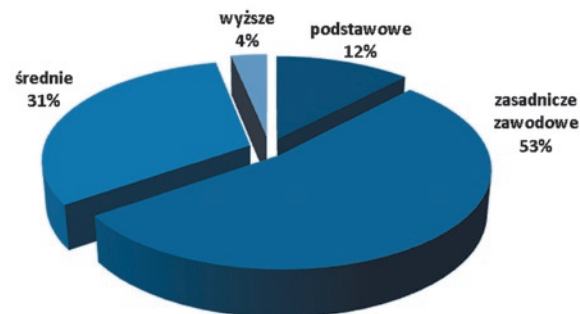
Prawie 3/4 emigrantów zarobkowych to mieszkańcy opolskich wsi (74%). W przypadku miast (26%) dominują osoby pochodzące z ośrodków miejskich do 10 tys. mieszkańców. Z miast powyżej 50 tys. ludności woj. opolskiego (Nysa, Kędzierzyn-Koźle, Opole) udział osób podejmujących zagraniczną pracę zarobkową wynosi 2%.

Wykres 30. Miejsce zamieszkania (pochodzenia) zagranicznych migrantów zarobkowych w woj. opolskim

Wśród ankietowanych dominują osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (53%). Z pozostałych osób najczęściej ma wykształcenie średnie (31%). Wykształcenie podstawowe posiada 12%, a jedynie 4%, wyjeżdżających do pracy za granicę, legitymuje się wykształceniem wyższym.

Wykres 31. Wykształcenie emigrantów zarobkowych

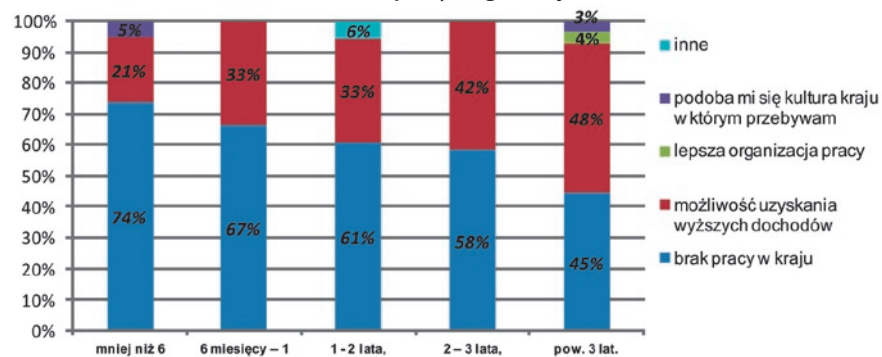
W porównaniu do badania z 2008 r. struktura wykształcenia zagranicznych migrantów zarobkowych uległa zmianie. Nastąpił spadek osób posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe (w 2008 r. wynosił 62%), choć ich odsetek wśród wyjeżdżających nadal jest najwyższy. Więcej jest też osób w wykształceniu średnim (w 2008 r. było ich 23%, w 2013 r. – 31%). Natomiast w przypadku osób z wykształceniem wyższym i podstawowym zmiany były niewielkie (w 2008 r. wykształcenie wyższe miał 1% respondentów, a podstawowe 14%).

Z powyższego wynika, że statystyczna osoba (rodzic) z województwa opolskiego, pracująca na rzecz swojej rodziny poza granicami Polski, to mężczyzna poniżej 40 roku życia, pochodzący ze wsi, przebywający poza Polską powyżej 1 roku, legitymizujący się wykształceniem zasadniczym zawodowym.

5.2 Motywy podejmowania pracy za granicą

Większość badanych wskazała (bez względu na czas zarabkowania za granicą, z wyjątkiem osób pracujących pow. 3 lat), że głównym powodem podjęcia zatrudnienia poza Polską jest brak pracy w kraju. W przypadku osób pracujących za granicą ponad 3 lata najważniejszym motywem ich wyjazdów jest możliwość uzyskania wyższych niż w kraju zarobków (częstotliwość wskazywania tego motywu wzrasta wraz z dłuższym okresem pracy za granicą). Pozostałe, wskazane w ankiecie powody wyjazdów stanowiły marginalny odsetek odpowiedzi respondentów (w skali całej próby badawczej, jak i w poszczególnych jej kategoriach).

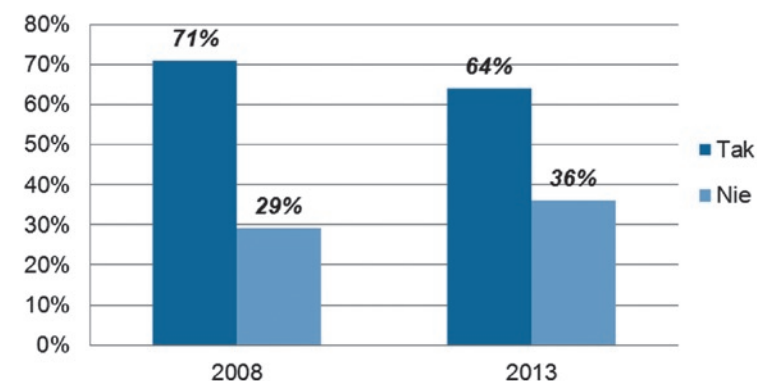
Wykres 32. Powody zagranicznych wyjazdów zarobkowych respondentów a czas pracy za granicą

Zdaniem większości emigrantów zarobkowych (w badaniach przeprowadzonych 2013 i w 2008 r.), dochody które uzyskują poza granicami Polski są głównym źródłem utrzymania ich rodzin w kraju.

Jednak w badaniu 2013 r. – w porównaniu do 2008 r., udział respondentów wyrażających taką opinię zmniejszył się aż o 7 pkt. proc., co może wskazywać, że wyjazdy zagraniczne do państw członkowskich UE są coraz mniej opłacalne dla mieszkańców woj. opolskiego. Jest to szczególnie widoczne, gdy porównuje się obecne zarobki z tymi sprzed kilku lat, ponieważ w obecnych migracjach zagranicznych istotne znaczenie ma fakt, że stopniowo, wraz ze zmianami płac, cen i kursów walut spada siła nabywcza zagranicznych zarobków¹⁵.

Wykres 33. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy praca za granicą jest głównym źródłem dochodu rodziny migranta? (w badaniach 2008 i 2013)

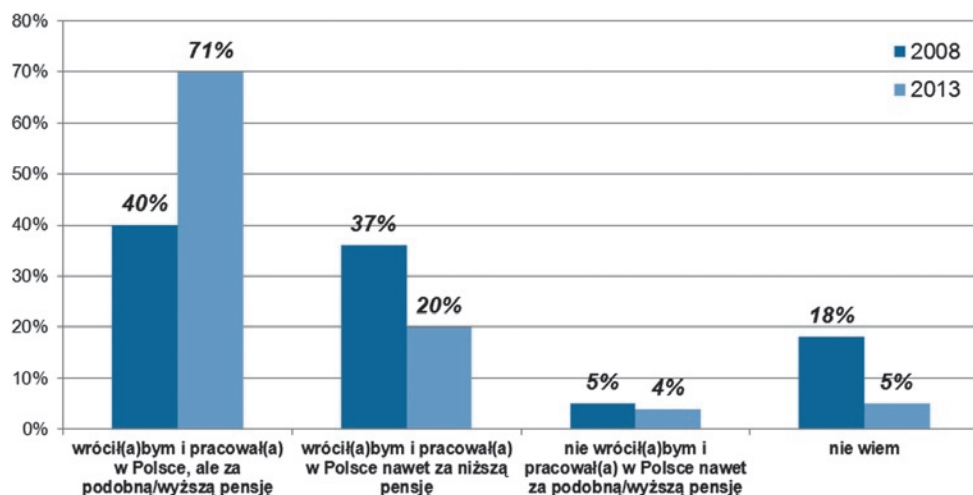
5.3 Plany dotyczące powrotu do Polski

W porównaniu do 2008 r. opinia respondentów w sprawie ich ewentualnego powrotu do Polski uległa zmianie. Jak widać na poniższym wykresie, obecnie znacznie większy odsetek respondentów jest skłonny wrócić do kraju pod warunkiem uzyskania podobnych lub wyższych dochodów (71%). Zmniejszyła się natomiast grupa ankietowanych, którzy skłonni są do powrotu i pracy w kraju, która gwarantuje niższe dochody (20% w 2013 r. wobec 37% w 2008 r.).

W obydwu badaniach na podobnym poziomie kształtuje się odsetek osób, które nie zamierzają wrócić do Polski, niezależnie od wysokości uzyskiwanych zarobków. Jednocześnie, w porównaniu do wcześniejszych badań, prawie czterokrotnie zmniejszył się odsetek badanych, którzy nie wiedzą, czy skłonni byłiby wrócić do Polski w wypadku znalezienia tu zatrudnienia (5% w 2013 r. wobec 18% w 2008 r.). Może to świadczyć o zmniejszeniu znaczenia pozaekonomicznych czynników, które zdecydowały o wyjazdach zagranicznych.

¹⁵ Zob. R. Jończy, D. Rokita-Poskart: Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego. Ekspertyza wykonana na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu, Opole, listopad 2012, s.12–15.

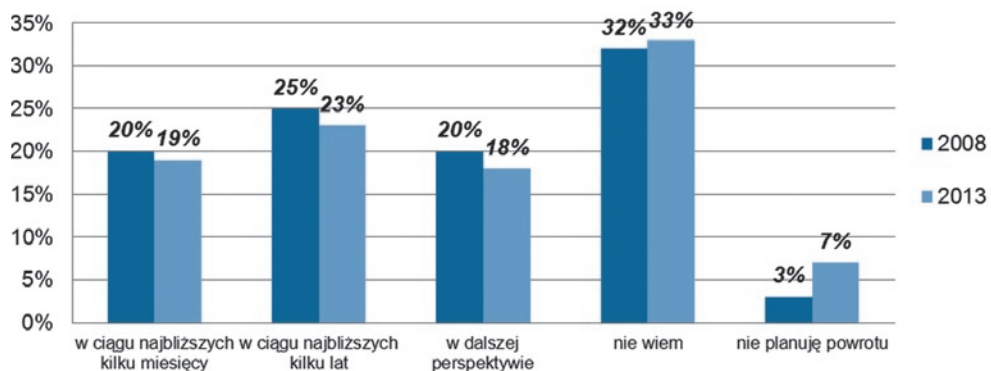
Wykres 34. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Gdyby miał(a) Pan/Pani możliwość stałej pracy w kraju, to....* (w badaniach 2008 i 2013)

Porównując lata 2008 i 2013 r. bardzo podobnie kształtuje się rozkład odpowiedzi na pytanie o to, kiedy ankietowani planują powrót do Polski. Najwięcej spośród obecnie badanych (1/3) nie wie, kiedy powróci na stałe do kraju. Jedynie 1/5 planuje powrót w ciągu najbliższych miesięcy, a 1/4 w ciągu najbliższych lat.

Natomiast w porównaniu do 2008 r. podwoił się odsetek emigrantów, którzy w ogóle nie planują wracać. Jednakże, w dalszym ciągu odsetek ten jest na tyle niewielki, że częściowo zasadnym wydaje się wniosek o deklarowanej tymczasowości emigracji, przy czym liczna podgrupa osób odpowiadających „nie wiem” sprawia, że wniosek taki jest ciągle w pewnym stopniu jedynie przypuszczeniem.

Wykres 35. Plany emigrantów zarobkowych dotyczące powrotu do Polski (w badaniach 2008 i 2013)

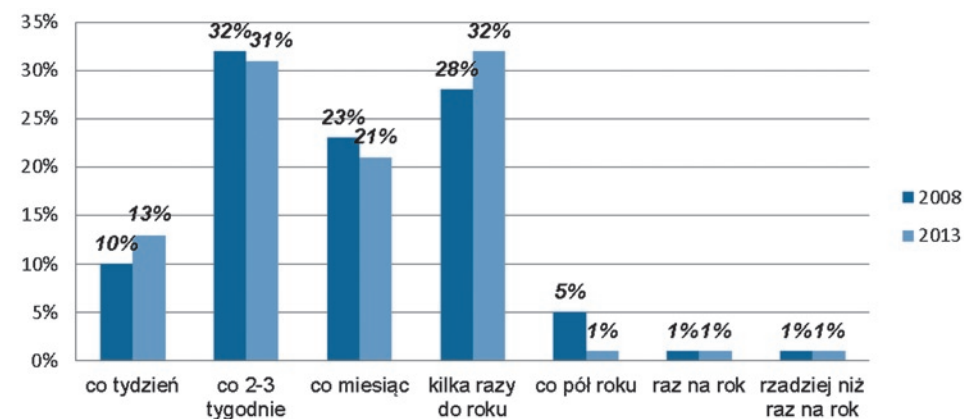

5.4 Kontakty z rodziną

Emigranci zarobkowi z województwa opolskiego, pracując za granicą, w większości przypadków dość często odwiedzają swoje rodziny w regionie. Ma to duże znaczenie dla procesu socjalizacji i wychowania dzieci oraz redukcji niekorzystnych zjawisk związanych z rozłąką.

65% osób spośród biorących udział w badaniu stwierdziło, że przyjeżdża do Polski co miesiąc lub częściej. Teoretycznie taki czas rozłąki w niewielkim stopniu wpływa na jakość relacji rodzinnych. Niemniej 1/3 ankietowanych odwiedza swoje rodziny kilka razy do roku. W świetle dokonywanej tu analizy, tak wysoki odsetek może budzić uzasadniony niepokój. Kilkakrotne przyjazdy w przeciągu roku, dotyczące 1/3 rodzin nie gwarantują utrzymania prawidłowych relacji i ścisłych więzi rodzinnych, a tym samym stanowią ważny wskaźnik świadczący o występowaniu zjawiska *eurosieroctwa*. Niewielka część odpowiedzi wskazuje na bezpośrednie kontakty odbywające się co pół roku i rzadziej. W tych wypadkach można już mówić o faktycznym rozpadzie więzi rodzica z dzieckiem. Ponadto otwartą kwestią jest czas pozostawiania z rodziną w trakcie przyjazdu do kraju.

Wykres 36. Częstotliwość przyjazdów do Polski emigrantów zarobkowych a czas pracy za granicą

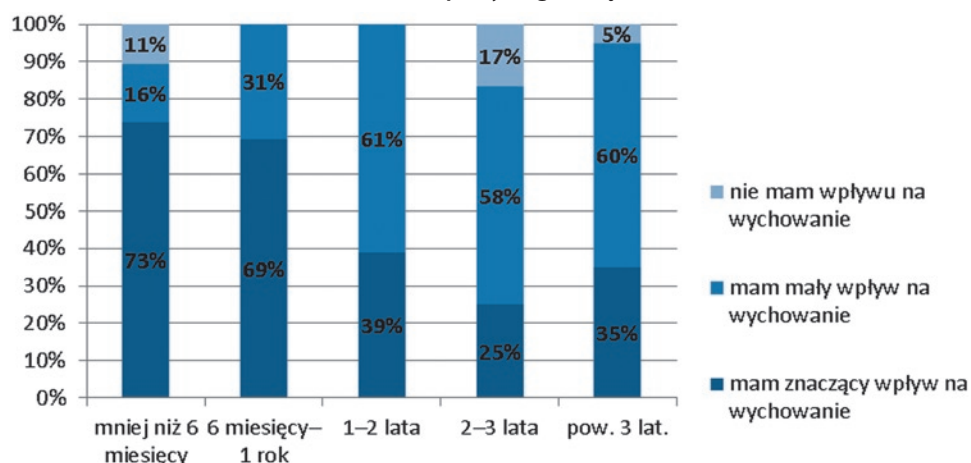
5.5 Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na wychowanie dzieci

Na prawidłowe relacje w rodzinie, w tym przede wszystkim na kontakty z dzieckiem wpływ mają, poza częstotliwością przyjazdów rodziców z zagranicy, także inne czynniki. Szczególnie ważne jest subiektywne poczucie wpływu respondentów na wychowanie dziecka.

Bez względu na czas pozostawiania za granicą zdecydowana większość emigrantów zarobkowych (od 83% do 100%) uważa, że ma wpływ na wychowanie swoich dzieci. Jednak zauważają przy tym, że im dłuższej przebywają poza domem, tym wpływ na wychowanie swoich dzieci mają mniejszy.

Największy udział osób deklarujących utratę wpływu na wychowanie swoich dzieci zanotowano w grupie emigrantów przebywających za granicą od 2 do 3 lat (17%).

Wykres 37. Ocena wpływu zagranicznych migrantów zarobkowych na wychowanie dziecka a czas pracy za granicą

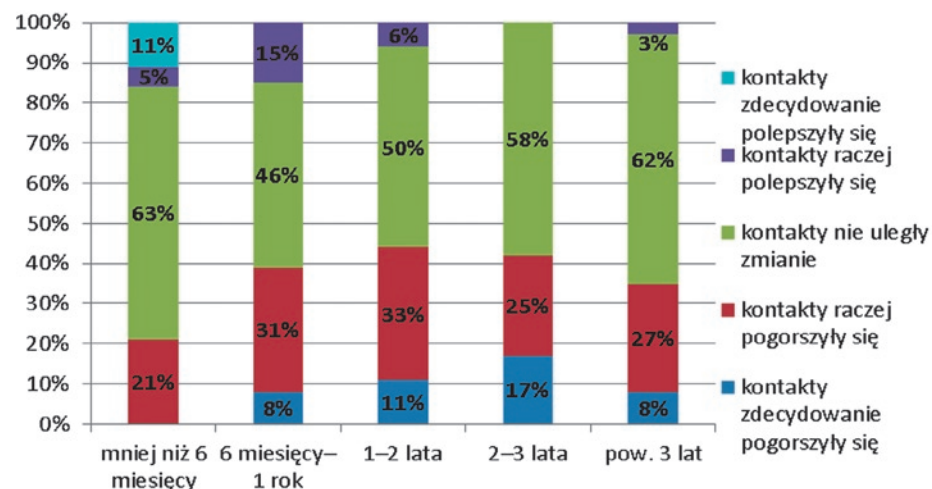

Wpływ na wychowanie jest pochodną jakości kontaktów między rodzicem i dzieckiem. W przypadku długotrwałej nieobecności w domu rodzica jakość tych kontaktów zdecydowanie słabnie, co sprzyja *eurosieroctwu* dzieci.

W opinii migrujących rodziców ich relacje z dziećmi (bez względu na czas przebywania za granicą) pozostały takie same (*nie uległy zmianie*). Wskazuje na to od 46% do 63% osób zatrudnionych za granicą w poszczególnych kategoriach czasu pracy poza krajem.

Są też emigranci, którzy wskazują na dobry wpływ ich zatrudnienia poza Polską (pracujący do 6 miesięcy – 11%), choć zdecydowanie częściej osoby wyjeżdżające zauważały pogorszenie się kontaktów ze swoimi dziećmi, w tym najwięcej w grupach osób przebywających za granicą 1–2 lata i 2–3 lata (odpowiednio 44% i 42% dla łącznych odpowiedzi „pogorszyły się” i „zdecydowanie pogorszyły się”).

Wykres 38. Wpływ zagranicznych wyjazdów zarobkowych na jakość kontaktów z dziećmi w opinii emigrantów a czas pracy za granicą

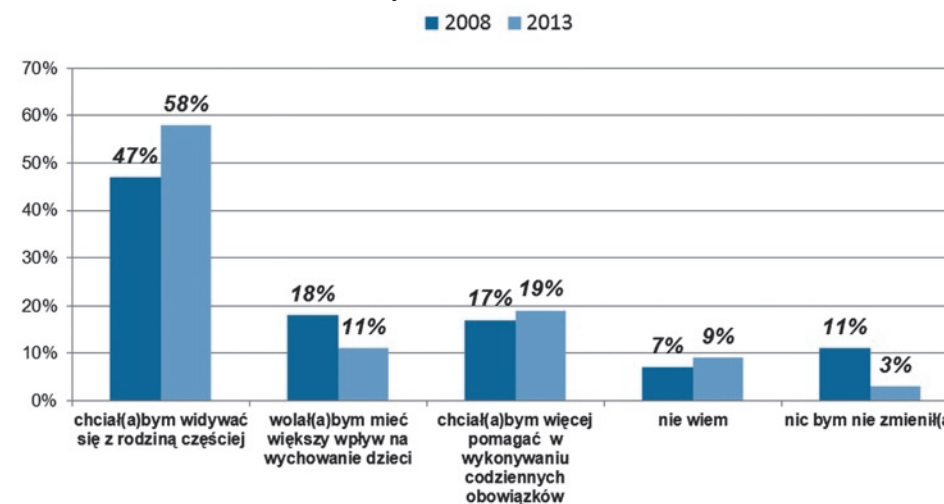

Emigranci zarobkowi mają świadomość wpływu swoich wyjazdów na ich relacje rodzinne.

W 2013 r. – w porównaniu do 2008 r., więcej osób chciałoby widywać się ze swoją rodziną częściej (o 11 pkt. proc.; 58% respondentów) i więcej pomagać w wykonywaniu codziennych obowiązków (o 2 pkt. proc., 19% respondentów).

Jednocześnie jedynie 11% migrujących rodziców chciałoby mieć większy wpływ na wychowanie swoich dzieci (o 7 pkt. proc. mniej niż w 2008 r.).

Wykres 39. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Co zmieniłby Pan/Pani w swoich kontaktach z rodziną? (w badaniach 2008 i 2013)

5.6 Opieka nad dzieckiem

Zjawisko *eurosieroctwa* w największym stopniu dotyczy dzieci, których oboje rodziców przebywają za granicą. W przypadku rozpadu więzi między rodzicem i dzieckiem następuje tzw. *pełne eurosieroctwo*. Stąd istotna jest osoba, która opiekuje się dzieckiem w czasie pobytu rodziców za granicą.

Zjawisko *pełnego eurosieroctwa* występuje w województwie opolskim w małej skali. Wynika to z deklaracji prawie 90% respondentów, którzy stwierdzili, że to współmałżonek lub partner opiekuje się dzieckiem podczas ich wyjazdu zarobkowego za granicę (od 2008 r. liczba wskazań w tym zakresie wzrosła o 3 pkt. proc., do 87%)¹⁶.

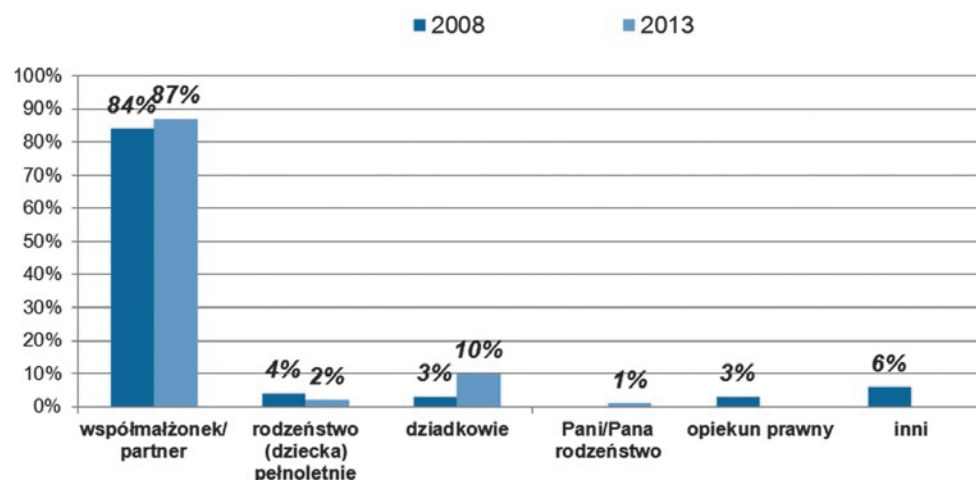
W pozostałych przypadkach migrujący rodzice oddawali dzieci pod opiekę dziadkom (10%) i pełnoletniemu rodzeństwu dziecka lub rodziców (3%).

Z powyższego wynika, że w przeważającej większości opiekę nad dzieckiem emigrantów zarobkowych sprawują osoby, które teoretycznie są w największym stopniu predysponowane

¹⁶ Występuje istotna różnica między strukturą odpowiedzi na to pytanie a informacjami udzielonymi przez OPS-y i PCPR-y. Badane instytucje – w przeciwieństwie do rodzin emigrantów odniosły się jedynie do tych przypadków, gdzie rodzina zgłosiła się o wsparcie, a dziecko/dzieci znajdowały się pod opieką innej osoby niż współmałżonek/partner.

do jej zapewnienia. Współmałżonek lub partner, sprawując opiekę nad dzieckiem pod nieobecność drugiego rodzica/opiekuna, ogranicza w większym stopniu wystąpienie negatywnych zachowań dzieci niż w przypadku dziadków i pełnoletniego rodzeństwa.

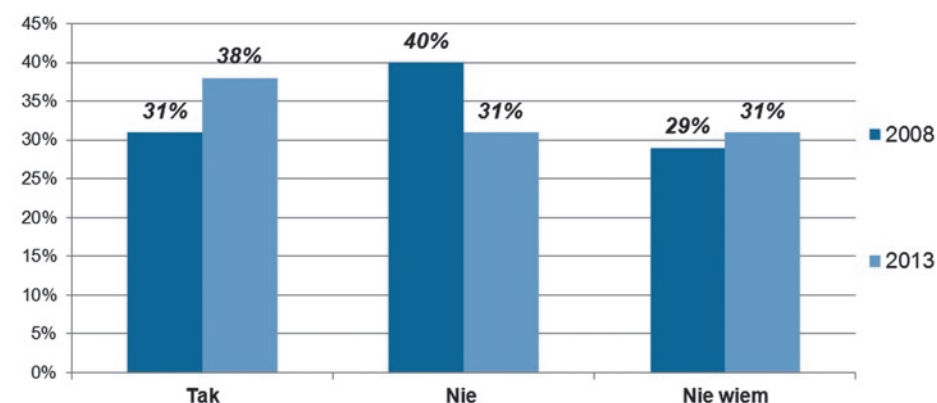
Wykres 40. Osoby sprawujące opiekę nad dziećmi emigrantów zarobkowych podczas ich nieobecności w Polsce (w badaniach 2008 i 2013)

Wskaźnikiem jakości kontaktów z najbliższymi może być chęć lub brak chęci do zamieszkania wraz z rodziną za granicą. Jest to także w pewnej mierze wskaźnik tego, czy zarobkowy wyjazd zagraniczny ma charakter stały czy przejściowy w opinii samego emigranta. Porównując wyniki uzyskane na przestrzeni 5 lat wyraźnie widać, że opinie ankietowanych uległy znacznej zmianie. W 2008 r. największą część odpowiedzi stanowiły te – wskazujące na brak chęci do zamieszkania z rodziną w kraju migracji zarobkowej. Z kolei odpowiedzi twierdzące i wyrażające brak zdania uzyskały prawie tyle samo wskazań (po ok. 30%).

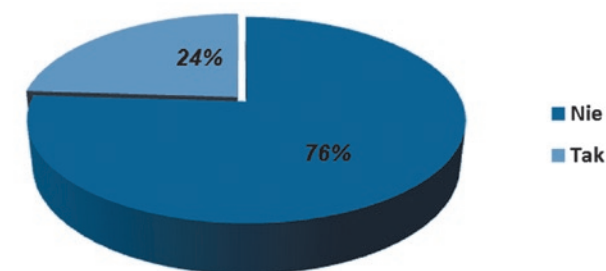
W 2013 r. najwięcej było odpowiedzi twierdzących, a wskazania negatywne i wyrażające niezdecydowanie zostały wybrane przez ten sam odsetek respondentów (odpowiednio po 31%). Uprawniony wydaje się więc wniosek, że obecnie migracje w większej części (w porównaniu do 2008 r.) mają charakter stały, ponieważ sami emigranci częściej deklarują chęć zamieszkania za granicą wraz z rodziną. Warto podkreślić, że z punktu widzenia sytuacji demograficznej regionu jest to niekorzystna tendencja, gdyż jednoznacznie potwierdza tezę, że prawie 40% emigrantów (a być może więcej – odpowiedzi *nie wiem*) chciałoby sprowadzić swoich najbliższych za granicę, powiększając ujemne saldo migracji województwa. Wniosek ten nie musi pozostawać w sprzeczności z wcześniej wskazanym wnioskiem traktującym o deklarowanej tymczasowości migracji. Strategie migracyjne noszą znamiona chęci długookresowego osiedlenia się za granicą znacznej części respondentów. Jednocześnie zdecydowana większość badanych pragnie mimo wszystko „kiedyś” powrócić do Polski. W kontekście zjawiska „eurosieroctwa” najnowsze wyniki mogą być odczytywane jako pozytywna tendencja. Częstsza chęć zamieszkania z rodziną za granicą prawdopodobnie jest wskaźnikiem bardziej intensywnych więzi rodzinnych oraz częstszego zdawania sobie sprawy przez samych wyjeżdżających z negatywnych konsekwencji rozłąki.

Wykres 41. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy chciałby Pan/Pani wspólnie mieszkać z rodziną za granicą? (w badaniach 2008 i 2013)

Kolejnym elementem pośrednio świadczącym o jakości relacji rodzinnych emigrantów zarobkowych z województwa opolskiego jest rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy zgodzi się Pani/Pan ze stwierdzeniem, że dla dziecka ważniejsze jest to, że przywożę pieniądze i prezenty niż moja obecność*. Wprawdzie uzyskano większość (76%) odpowiedzi negatywnych, jednak względnie wysoki jest udział opinii potwierdzających tę tezę, ponieważ co czwarty emigrant odczuwa, że jego dziecko nie jest z nim związane emocjonalnie we właściwy sposób.

Wykres 42. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy zgodzi się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że dla dziecka ważniejsze jest to, że przywożę pieniądze i prezenty niż moja obecność?

5.7 Opinie współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

Partnerzy życiowi osób pracujących za granicą w prawie 90% przypadków opiekują się dziećmi emigrantów zarobkowych. Ich subiektywna opinia o problemach wychowawczych i rodzinnych, z którymi stykają się na co dzień, jest bardzo ważna w diagnozie zjawiska eurosieroctwa.

W skład próby badawczej (współmałżonków lub parterów emigrantów zarobkowych) weszły 133 osoby z terenu województwa opolskiego. Są to, podobnie jak w przypadku

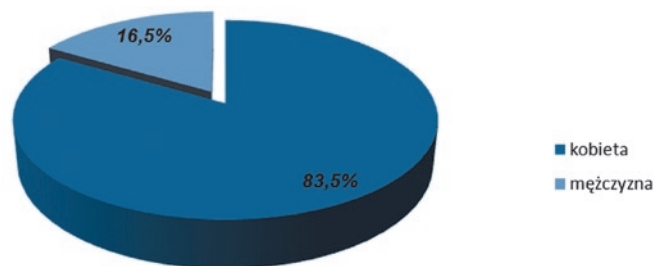
migrujących za pracę rodziców, osoby z różnych środowisk, o zróżnicowanych cechach społeczno-demograficznych. Wybór respondentów pozostawiono pracownikom socjalnym w gminach województwa. Celowy dobór próby podyktowany był wiedzą pracowników socjalnych o środowisku lokalnym, problemach społecznych rodzin oraz dostępności respondentów.

Podkreślenia wymaga fakt, że opinie partnerów życiowych emigrantów zarobkowych nie obejmują z oczywistych względów tzw. *pełnego eurosieroctwa*.

5.8 Cechy demograficzne współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

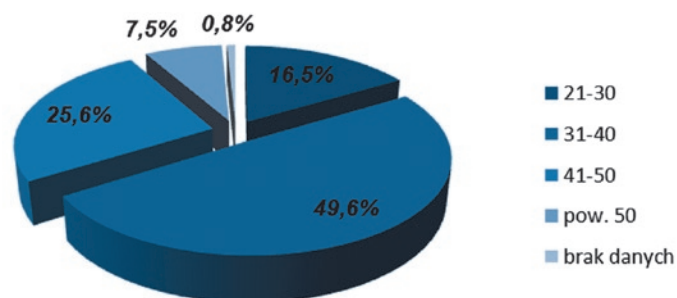
W przypadku ankietowanych, odsetek kobiet w próbie badawczej wynosi prawie 84% (proporcja rodziców emigrantów wynosiła 1 do 3 na korzyść mężczyzn). Brak analogicznej proporcji w wypadku współmałżonków/partnerów (z przewagą kobiet) może być spowodowany wieloma czynnikami. Jednym ze sposobów tłumaczenia takiego stanu jest dostępność badanych. Jak pokazuje praktyka pracy socjalnej, zdecydowanie łatwiej zastać w domu kobietę niż mężczyznę. Mężczyźni nawet, gdy są opiekunami dzieci w kraju, często korzystają z pomocy innych krewnych (np. dziadków), sami w tym czasie pracując. Taki podział ról, chociaż obciążony stereotypem tradycyjnych ról społecznych ma na ogół oparcie w praktyce

Wykres 43. Struktura płci współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

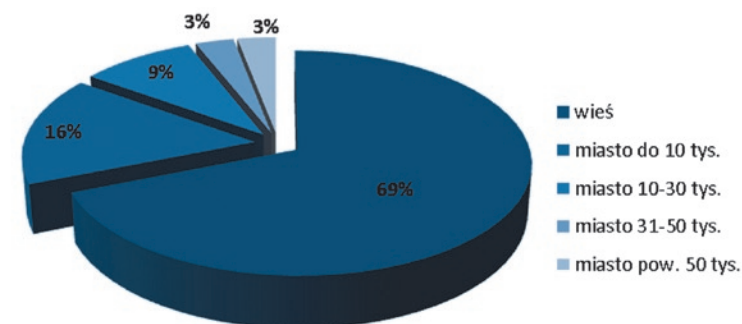
Partnerzy życiowi emigrantów zarobkowych to przede wszystkim osoby, które nie ukończyły 40 lat (łącznie 66%). Ponad 25% to współmałżonkowie lub partnerzy w wieku 41–50 lat. Osoby najstarsze (pow. 50 lat) to jedynie 7,5% badanej zbiorowości.

Wykres 44. Struktura wieku współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

Podobnie jak w przypadku emigrujących rodziców, także współmałżonkowie lub partnerzy ujęci w badaniu to w większości (prawie 70%) mieszkańcy wsi oraz małych ośrodków miejskich. Jedynie 6% ankietowanych to mieszkańcy największych miast powiatowych oraz Opola (ośrodki powyżej 31 tys. mieszkańców).

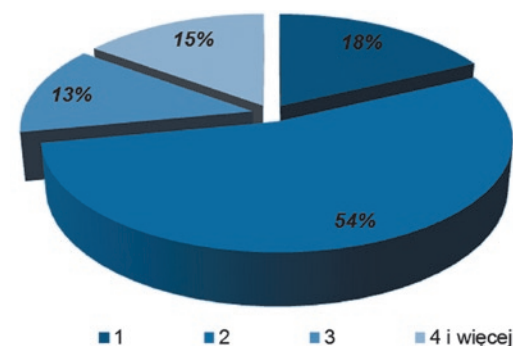
Wykres 45. Miejsce zamieszkania (pochodzenia) współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

Istotną kwestią w zjawisku *eurosieroctwa* jest liczba dzieci w gospodarstwie domowym emigranta. W przypadku, gdy tylko jeden z rodziców sprawuje opiekę, pojawiają się trudności związane z samotnym rodzicielstwem (problemy opiekuńczo-wychowawcze itp.), wyjątkowo dotkliwe w rodzinach wielodzietnych.

Wyniki badania wskazują, że rodziny wielodzietne stanowią znaczną część rodzin emigrantów zarobkowych w województwie opolskim (28% respondentów stwierdziło, że posiada 3 i więcej dzieci). Jednak największą grupę (54%) stanowią rodziny z dwojgiem dzieci. Współmałżonkowie/partnerzy emigrantów opiekujący się jednym dzieckiem to prawie 1/5 (18%) wszystkich respondentów.

Wykres 46. Liczba dzieci w rodzinach emigrantów zarobkowych

Partner życiowy emigranta zarobkowego z woj. opolskiego to statystycznie kobieta w wieku 31–40 lat, mająca wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie, mieszkająca na wsi, wychowująca dwoje dzieci.

5.9 Praca i wypełnianie funkcji rodzicielskich przez emigranta

Ocena wypełniania funkcji rodzicielskich przez osoby przebywające za granicą jest sprawą obarczoną znacznym subiektywizmem. Jednak to partnerzy życiowi są najbardziej zorientowani w zaangażowaniu emigranta w wypełnianiu przez niego funkcji rodzicielskich w domu. Przy czym ocena ta jest w znacznej mierze zależna od czasu pozostawania emigranta za granicą.

W grupie osób pozostających najkrócej poza Polską (do 6 miesięcy) dominują oceny dobre i bardzo dobre (łącznie 83% wskazań). Jednocześnie w grupie tej odnotowano wysoki odsetek ocen „bardzo złych” (6% odpowiedzi).

W przypadku grupy osób pozostających za granicą od 6 miesięcy do 1 roku, stosunek ocen dobrych i bardzo dobrych (łącznie 54%) jest równoważony oceną średnią (46%). Ocen negatywnych nie odnotowano.

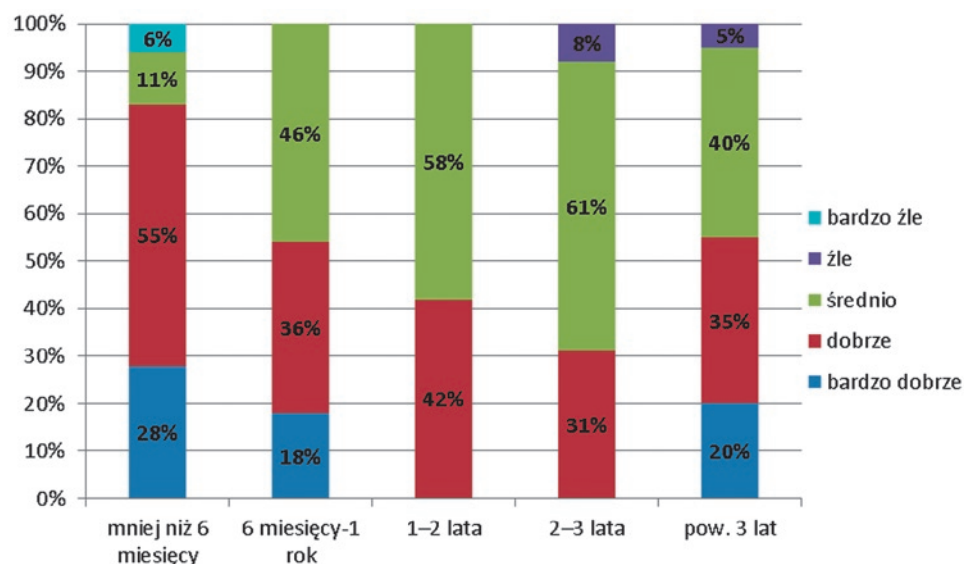
Grupa ankietowanych współmałżonków/partnerów, których osoby w rodzinie (emigranci) przebywają za granicą 1–2 lata w większości oceniła wypełnianie przez nich funkcji rodzicielskich średnio (58% odpowiedzi). Tu również nie wystąpiły oceny negatywne, ale także te zdecydowanie pozytywne.

W kolejnej grupie badanych (partner życiowy pracuje za granicą 2–3 lata) zanotowano najwięcej negatywnych ocen (8%), najwięcej też jest ocen średnich (61%). Ocen pozytywne stanowią prawie 1/3 wskazań (31%).

W przypadku rodzin, w których emigranci przebywają za granicą najdłużej (powyżej 3 lat), tendencja spadku ocen pozytywnych na korzyść średnich ulega odwróceniu. Ocen bardzo dobre i dobre stanowią aż 55% ogółu. Ocen średnie to 40%, a złe 5% ogółu wskazań w grupie.

Wynika z tego, że oceny wypełniania przez emigranta funkcji rodzicielskich, wystawiane przez ich partnerów życiowych w kraju, spadają wraz z czasem pozostawania emigranta za granicą, z wyjątkiem osób przebywających za granicą od 6 miesięcy do 1 roku, gdzie zanotowano najniższy procent ocen bardzo dobrych (18%).

Wykres 47. Ocena wypełniania funkcji rodzicielskich przez emigranta

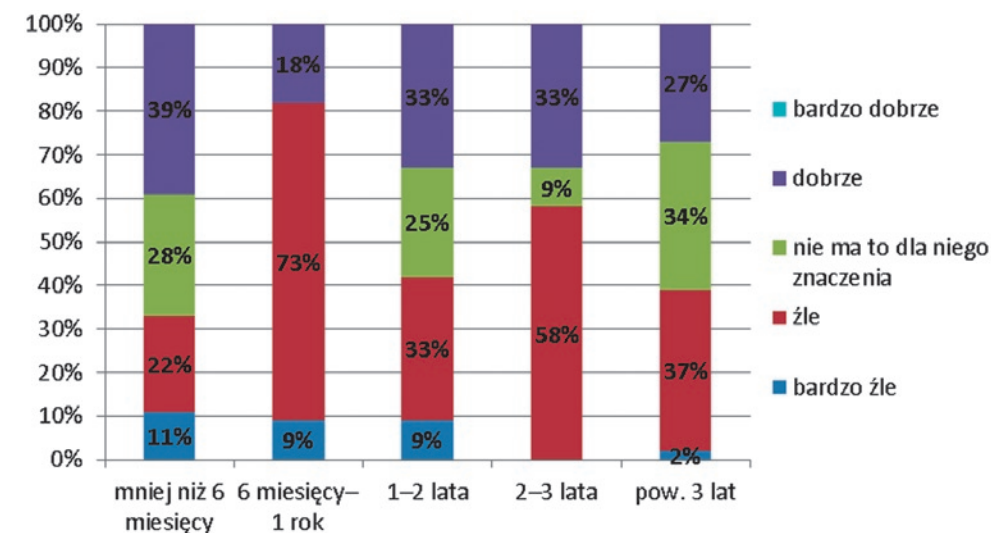
5.10 Problemy dzieci

Dzieci emigrantów zarobkowych oceniają zagraniczny pobyt swoich rodziców różnorodnie. W próbie badawczej w ogóle nie pojawiły się oceny bardzo dobre. Najwięcej pozytywnych i neutralnych opinii występuje w grupach respondentów, którzy doświadczyli rozłąki mniejszej niż 6 miesięcy. W tej grupie odsetek pozytywnych opinii przewyższał odsetek opinii negatywnych.

Najwięcej złych ocen (*złe i bardzo złe*) zanotowano w grupie osób, których partnerzy życiowi pracują za granicą od 6 miesięcy do 1 roku (łącznie 82% negatywnych ocen). Jednocześnie w tej grupie było najmniej (18%) ocen dobrych, a oceny bardzo dobre w ogóle nie wystąpiły.

Z powyższego wynika, że dzieci oceniają pobyt jednego z rodziców za granicą neutralnie lub źle. Ocena ta jest jednak „przefiltrowana” przez współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych, którzy mogą usprawiedliwiać zachowanie swoich bliskich za granicą lub wypierać negatywne symptomy rozłąki u dzieci.

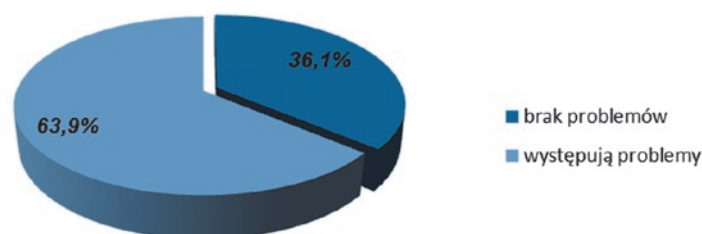
Wykres 48. Ocena pobytu za granicą dokonana przez dzieci emigrantów, w opinii współmałżonków/partnerów

Problemy dotyczące dzieci emigrantów zarobkowych są zróżnicowane i nie można jednoznacznie określić ich bezpośredniego związku z wyjazdem zarobkowym rodziców.

Jak wskazują sami respondenci w ponad 1/3 (36,1%) przypadków wyjazdu zarobkowe rodzica nie generują żadnych problemów u ich dzieci. Jednak prawie 2/3 osób wskazało konkretne problemy, spośród których niektóre stanowią realne zagrożenie dla procesu socjalizacji i wychowania dzieci, a w skrajnych przypadkach są przejawem patologii.

Wykres 49. Podstawowe problemy dzieci występujące w rodzinach emigrantów związane z wyjazdami zarobkowymi

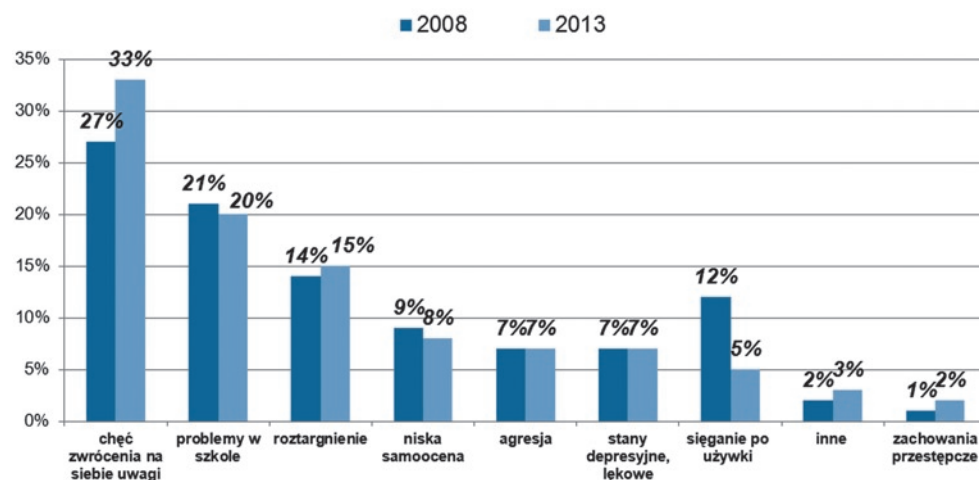

Wskazywane przez respondentów w latach 2008 i 2013 problemy dzieci wynikające z różni w poszczególnych kategoriach są różne, choć hierarchia najczęściej udzielanych odpowiedzi pozostała prawie niezmienną.

Najczęściej sygnalizowanym przez respondentów problemem pozostaje *chęć zwrócenia na siebie uwagi* (w przypadku tego problemu odnotowano znaczący wzrost odsetka udzielanych odpowiedzi o 6 pkt. proc., do 33% w 2013 r.).

W większości pozostałych problemów odpowiedzi respondentów w 2008 i 2013 r. uzyskały prawie identyczne odsetki wskazań, z wyjątkiem *sięgania po używki* (określone w kwestionariuszu jako papierosy, alkohol, narkotyki). W przypadku tej kategorii w 2013 r. zanotowano znaczący spadek wskazań, bo aż o 7 pkt. proc., w porównaniu do 2008 r.

Wykres 50. Podstawowe problemy dzieci występujące w rodzinach emigrantów związane z wyjazdami zarobkowymi w latach 2008 i 2013

6. Wnioski

Emigracja zarobkowa mieszkańców województwa opolskiego jest od wielu lat jednym z najważniejszych problemów regionu, mającym różnorodne konsekwencje społeczne i ekonomiczne.

Ogólną liczbę osób – mieszkańców regionu, podejmujących zatrudnienie za granicą, oceniać należy na ok. 100–120 tys. osób w skali roku. Z liczby tej ok. 2/3 stanowią osoby pracujące za granicą stale (permanentnie), niekiedy przebywające za granicą długookresowo (Wyspy Brytyjskie), niekiedy zaś dojeżdżające wahadłowo do Polski w odstępach czasowych od tygodnia do ok. dwóch miesięcy. Pozostałą 1/3 stanowią migranci okresowi lub sezonowi, wśród których znaczną część stanowią osoby młode pracujące w czasie wakacji lub osoby ze starszych grup wieku produkcyjnego, często posiadające już emerytury lub renty¹⁷.

W procesie emigracji zarobkowej z województwa opolskiego eksperci wyróżniają:

- migrację zawieszoną – nierejestrowaną emigrację stałą, obejmującą osoby, które definitywnie opuściły kraj nie dokonując wymeldowania z regionu (emigracja lat 80. i 90. XX wieku);
- emigrację poakcesyjną – po wejściu Polski do UE, obejmującą częściej ludność nieautochtoniczną (zachodnia część województwa), która podejmowała decyzję o emigracji zarobkowej w wyniku trudnej sytuacji na lokalnym rynku pracy. Są to najczęściej osoby młode, z wyższym wykształceniem, stanu wolnego, bezdzietne, dla których praca za granicą jest pierwszym zatrudnieniem. W przypadku tych migrantów brakuje silnych czynników, które mogłyby ich przyciągnąć z powrotem do kraju. Takimi czynnikami mogłyby być dzieci, małżonkowie, stała praca, mieszkanie, majątek itp., czyli względy, które cechowały na ogół migrantów (głównie autochtonów) z lat dziewięćdziesiątych. Praktyczny brak takich bodźców, więzi, zobowiązań powoduje, że osoby te przyjeżdżają do Polski rzadziej niż inni migranci i w związku z tym transferują do kraju mniejszą część swoich dochodów. Młodzi ludzie o wymienionych cechach łatwiej też adaptują się za granicą, a nie mając zobowiązań w kraju silniej mogą za granicą zaangażować się w pracę i awans zawodowy, co gorzej rokuje w kwestii ich powrotu do kraju¹⁸.

Nadal bardzo wysoki wskaźnik migracji zagranicznych występuje w miejscowościach Śląska Opolskiego zamieszkałych przez ludność autochtoniczną (wschodnia i środkowa część regionu), z tego: prawie 1/3 gmin określa ten wskaźnik w wysokości 20% mieszkańców, połowa gmin ustaliła skalę migracji na poziomie 10% ludności, a jedynie w 4 gminach udział wyjeżdżających jest bardzo niski (migrację oceniono jako sporadyczną)¹⁹.

Podkreśla się, że emigracje zarobkowe korzystnie wpływają na procesy makro- i mikroekonomiczne, wśród których najczęściej wymienia się:

- wpływ na równowagę rynku pracy i płacy kraju wysyłającego i przyjmującego;
- poprawę warunków życia rodziny emigranta (zmniejszenie zakresu ubóstwa);
- wzrost kapitału ludzkiego (zdobywane za granicą doświadczenie, wiedza, umiejętności oraz kwalifikacje społeczne i zawodowe);

17 R. Jończy, D. Rokita Poskart, *Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu.

18 Tamże, s. 12.

19 B. Solga, *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Politechnika Opolska, Opole 2013, s. 134.

- zwiększenie transferów pieniężnych pracowników migrujących do krajów pochodzenia itp.²⁰.

Jednak coraz częściej wyniki prowadzonych badań potwierdzają występowanie wielu niekorzystnych skutków emigracji zarobkowych. Eksperci zwracają szczególną uwagę na:

- niekorzystne zmiany w strukturze demograficznej ludności regionu wysyłającego (ubyttek ludności w wieku produkcyjnym i prokreacyjnym, powodujący wzrost udziału osób starszych i spadek dzietności oraz liczby rodzin z dziećmi);
- wzrost płac w kraju pochodzenia emigrantów wynikający nie ze wzrostu wydajności pracy, lecz z wysokości płacy uzyskiwanej w tej samej branży za granicą, co niekorzystnie wpływa na lokalny rynek pracy;
- niekorzystne skutki dla życia rodzinnego i społeczności lokalnej (kryzys rodzinny, trudna sytuacja dzieci, zjawisko *eurosieroctwa*, osłabienie rozwoju społeczności lokalnej, niski poziom obywatelskości, niski stopień zaangażowania w życie społeczne i polityczne regionu pochodzenia)²¹.

Celem przeprowadzonego badania było określenie zakresu zjawiska *eurosieroctwa* w woj. opolskim i porównanie wyników badania z rokiem 2008. Analizie poddano wszystkie części i elementy tamtego badania, by można było stwierdzić, czy utrzymujący się na stałym poziomie od wielu lat, zakres emigracji zarobkowej powoduje zaburzenia w prawidłowym funkcjonowaniu rodzin emigrantów oraz, czy występują sytuacje stwarzające zagrożenie dla życia rodzin i ich dzieci wychowujących się w kraju.

Wyniki badań dostarczyły następujących wniosków:

- 1) W 2013 r. zjawisko *eurosieroctwa* dotyczyło 10 444 dzieci i młodzieży województwa opolskiego, tj. 6,2% osób w wieku przedprodukcyjnym. W stosunku do 2008 r. liczba *eurosierot* zwiększyła się o 8% (w 2008 r. było ich 9 666, o 778 mniej niż w 2013 r.).
- 2) Wskaźnik liczby dzieci emigrantów zarobkowych na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym wynosi średnio dla województwa 62,4 i waha się od 23,1 w powiecie brzeskim do 115,1 w powiecie oleskim. Ponadto wysoki udział *eurosierot* w grupie rówieśników zanotowano w powiatach: krapkowskim i prudnickim, a niski w powiatach: namysłowskim i głubczyckim.
- 3) Występują różnice w diagnozie zjawiska przeprowadzonego przez przedstawicieli placówek oświatowych i służby socjalne. Pedagodzy i wychowawcy z placówek oświatowych wskazali ponad 10 tys. dzieci, których co najmniej jeden z rodziców wyjechał do pracy za granicę, tj. o 8% osób więcej niż w 2008 r., natomiast pracownicy socjalni diagnozowali ponad 4 tys. rodzin migrantów zarobkowych, tj. o 43% mniej niż w badaniu z 2008 r. Różnica ta wynika z kilku powodów:
 - odmiennej metody oceny zjawiska *eurosieroctwa*. Dla systemu oświaty każda nieobecność jednego lub obojga rodziców rodzi potencjalne problemy w funkcjonowaniu szkolnym dziecka. Dla służb społecznych nie każdy przypadek emigracji zarobkowej jednego lub obojga rodziców stwarza zagrożenia dla prawidłowego funkcjonowania rodziny. Ponadto rodziny emigrantów obecnie coraz rzadziej kwalifikują się do pomocy z uwagi na przekroczenie kryterium dochodowego;
 - spadku liczby mieszkańców województwa;
 - trudności związanych z oszacowaniem zakresu zjawiska w placówkach oświatowych – w badaniach w 2008 i 2013 r. uczestniczyła prawie połowa placówek oświatowych województwa, jednak za każdym razem mogły to być inne szkoły i przedszkola.

20 S. Golinowska, *Społeczny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, w: *Polityka Społeczna*, nr 11–12, Warszawa 2008, s. 18–21.

21 Tamże, s. 20–21

- 4) Większość *eurosierot* (95% – 9 902) to dzieci, których jedno z rodziców przebywa za granicą w celach zarobkowych, a tylko 5% (537) dzieci posiada dwoje rodziców pracujących poza granicami Polski (tzw. *pełne eurosieroctwo*).
- 5) Najwięcej dzieci, których jedno lub oboje rodziców zarobkowo pracują za granicą, jest w szkołach podstawowych (42%), najmniej zaś w przedszkolach (16%). W porównaniu do 2008 r. najbardziej wzrosła liczba *eurosierot* w przedszkolach. Natomiast najwięcej dzieci z obojgiem rodziców pracujących za granicą (*pełne eurosieroctwo*) zanotowano w szkołach ponadgimnazjalnych (28%).
- 6) Z informacji przedstawicieli placówek oświatowych wynika, że dzieci w czasie nieobecności zarobkowej jednego lub obojga rodziców powierzane są najczęściej (81%) pod opiekę najbliższej rodziny (współmałżonka lub partnera, babci, dziadka). Zdecydowanie rzadziej są to: pełnoletnie rodzeństwo lub osoby spoza rodziny.
- 7) Dzieci powierzane są najczęściej w formie ustnej, choć kadra placówek oświatowych w większości przypadków (ponad 60%) nie posiadała wiedzy na ten temat. W grupie tej znajduje się prawdopodobnie duża część rodzin, w których – zdaniem pedagogów, nie wystąpiły problemy wynikające z nieobecności zarobkującego za granicą rodzica lub rodziców.
- 8) Wśród najczęściej występujących problemów wychowawczych (wymieniło je ok. 60% badanych) z dziećmi emigrantów zarobkowych dominują: *chęć zwrócenia na siebie uwagi, obniżenie wyników w nauce, roztargnienie i opuszczanie zajęć*. Zdecydowanie rzadziej występowały *zachowania agresywne, niska samoocena*, a bardzo rzadko – *zachowania przestępcze*. W opinii 40% respondentów brak jednego lub obojga rodziców nie wpłynął i nie utrudnił wychowawcom pracy z dzieckiem (*nie pojawiły się żadne problemy*).
- 9) Placówki oświatowe – udzielając wsparcia dzieciom emigrantów zarobkowych, najczęściej kierowały je do świetlic szkolnych i socjoterapeutycznych lub podejmowały współpracę z instytucjami pomocy i integracji społecznej. Rzadziej kierowano dzieci do psychologa lub innej jednostki poradnictwa i terapii.
- 10) W badaniu z 2013 r. ośrodki pomocy społecznej udzieliły wsparcia 128 rodzinom emigrantów zarobkowych, tj. 3,5-krotnie mniej niż w 2008 r.
- 11) Z uwagi na zgłaszane przez rodziny emigrantów zarobkowych problemy (szkolno-wychowawcze, zaburzenia więzi rodzinnych oraz nadużywanie alkoholu) pomoc i wsparcie instytucji pomocy i integracji społecznej polegała głównie na pracy socjalnej, pomocy psychologicznej i poradnictwie (tylko 1/5 klientów otrzymała zasiłki pieniężne).
- 12) Badanie z 2013 r. wykazało, że częściej niż w 2008 r. głównym źródłem dochodów dzieci emigrantów zarobkowych były dochody rodziców pracujących za granicą. Zaobserwowano również wzrost odsetka wskazań na alimenty jako źródło dochodów dziecka (natomiast rzadziej wskazywano na dochody opiekunów lub świadczenia socjalne).
- 13) Pobyt za granicą jednego lub obojga rodziców jest jednym z najrzadziej występujących powodów ustanowienia dla dziecka rodziny zastępczej lub rodziny adopcyjnej (w 2012 r. tylko 6% wszystkich dzieci skierowanych do pieczy zastępczej lub adopcji stanowiły dzieci emigrantów zarobkowych).
- 14) Według informacji przekazanej przez powiatowe centra pomocy rodzinie w latach 2011–2012 z powodu zagranicznych migracji zarobkowych rodziców, do pieczy zastępczej lub adopcji skierowano łącznie 104 dzieci (47 w 2011 i 57 w 2012 r.). W porównaniu do badania z 2008 r. liczba tych skierowań wzrosła o 64%, przy czym:
 - prawie 2-krotnie wzrosła liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych;
 - 3-krotnie spadła liczba skierowań do domów dziecka;

- tylko w 2012 r. skierowano dzieci do adopcji (4), podczas gdy w 2008 r. nie było takich przypadków.
- 15) W obydwu badaniach zjawiska *eurosieroctwa* najczęstsze problemy wskazane przez rodziny emigrantów zarobkowych dotyczyły prawnych konsekwencji pozostawienia dziecka w kraju i trudności emocjonalnych, rzadziej – kłopotów finansowych. Najczęściej pracownicy PCPR-ów kierowali rodziny do ośrodków pomocy społecznej lub udzielali im wsparcia w formie pracy socjalnej i poradnictwa. Rolą powiatowego centrum pomocy rodzinie jest również pomoc w ustanowieniu opiekuna prawnego dla dziecka lub skierowanie go do pieczy zastępczej.
- 16) W badaniach zjawiska *eurosieroctwa* analizie poddano także sytuację społeczną i opinie samych emigrantów zarobkowych – osób wyjeżdżających do pracy za granicę z województwa opolskiego oraz pozostawionych przez nich w regionie współmałżonków lub partnerów. Ustalono, że:
- statystyczna osoba (rodzic) z województwa opolskiego, pracująca na rzecz swojej rodziny poza granicami Polski, to mężczyzna poniżej 40 roku życia, pochodzący ze wsi, przebywający za granicą powyżej 1 roku, posiadający wykształcenie zasadnicze zawodowe. Natomiast współmałżonek lub partner emigranta zarobkowego z województwa opolskiego to statystycznie kobieta w wieku 31–40 lat, mająca wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie, zamieszkała na wsi, wychowująca dwoje dzieci;
 - najczęściej występującym powodem emigracji jest brak pracy w kraju lub w przypadku osób przebywających dłużej niż 2 lata za granicą – możliwość uzyskania wyższych dochodów;
 - obecnie więcej emigrantów zarobkowych niż w 2008 r., powróciłoby do kraju pod warunkiem uzyskania podobnych lub wyższych dochodów, choć nadal 1/3 osób jest niezdeterminowana w kwestii powrotu, a 7% zdecydowanie nie planuje wrócić do Polski;
 - 2/3 emigrantów kontaktuje się z rodziną co najmniej raz w miesiącu, co ma szczególne znaczenie dla procesu wychowania dzieci i ograniczenia niekorzystnych skutków rozłąki. Jednocześnie większość badanych uważa, że ma duży wpływ na wychowanie dzieci;
 - partnerzy życiowi emigrantów zarobkowych raczej pozytywnie ocenili wypełnianie przez nich funkcji rodzicielskich, chociaż oceny spadały wraz z okresem pozostawiania ich za granicą (najgorzej oceniano współmałżonków przebywających za granicą 2–3 lata);
 - prawie 90% respondentów wskazało, że opiekę na dzieckiem lub dziećmi w kraju sprawuje współmałżonek lub partner, bardzo rzadko jest to dziadek/babcia lub rodzeństwo. Konsekwencją tego jest tzw. samotne rodzicielstwo jednego z rodziców i trudności związane z zapewnieniem dziecku właściwej opieki, wychowania, prawidłowego rozwoju²²;
 - prawie 2/3 współmałżonków emigrantów zarobkowych wskazało, że ich dzieci przeżywają trudności i problemy wynikające z emigracji rodzica (podawano najczęściej: *chęć zwrócenia na siebie uwagi, problemy w szkole i roztargnienie, najrzadziej: sięganie po używki i zachowania przestępcze*);
 - badanie z 2013 r. pokazało, że wzrost odsetek emigrantów, którzy chcieliby zamieszkać za granicą z całą rodziną, co z jednej strony jest pozytywnym sygnałem świadczącym

o potrzebie łączenia rodzin i świadomości negatywnych skutków długotrwałej rozłąki. Jednak – w wymiarze społecznych problemów województwa może wpływać na systematyczny spadek liczby ludności regionu, pogłębiając niekorzystne zjawiska demograficzne.

Ponadto:

- w badaniach nie zanotowano zdarzeń zagrażających życiu rodzin emigrantów zarobkowych. Nie stwierdzili ich przedstawiciele placówek oświatowych i służby socjalne;
- w opinii pracowników socjalnych – w porównaniu do 2008 r., sytuacja życiowa rodzin emigrantów zarobkowych poprawiła się (osoby te uzyskały prawo do świadczeń rodzinnych wypłacanych w kraju emigracji, wzrosły ich płace za granicą, a z badania 2013 r. wynika, że zarobki z pracy za granicą przestały być jedynym źródłem dochodu rodziny);
- wszyscy eksperci uczestniczący w obydwu badaniach podkreślali znaczenie psychospołecznych skutków emigracji zarobkowych rodziców, które powodują najbardziej traumatyczne przeżycia dzieci²³. Dlatego winny one być poddane szczególnej analizie i monitorowane.

Jednocześnie wszyscy respondenci stwierdzili, że najskuteczniejszym działaniem, które może ograniczyć lub zahamować negatywne skutki emigracji zarobkowych jest tworzenie miejsc pracy w gminie (pozyskiwanie inwestorów).

22 E. Winnicka, *Eurosieroty, Raport „Polityki”*, Polityka nr 46(2629), za S. Golinowaska, *Spółeczny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, w: *Polityka Społeczna* nr 11–12, Warszawa, listopad-grudzień 2008, s.21.

23 E. Marek, *Emigracja zarobkowa Polaków po akcesji do Unii Europejskiej*, Polityka Społeczna, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, nr 11–12, listopad-grudzień 2008, s.23.

7. Rekomendacje

Zjawisko *eurosieroctwa* w województwie opolskim dotyczy nieco ponad 4 tys. rodzin i około 10 tys. wychowujących się w nich dzieci. W obydwu badaniach – w 2008 i 2013 r., zdiagnozowano podobną grupę *eurosierot*, co stanowi ok. 6% dzieci i młodzieży do 17 roku życia w regionie. Ponadto, na przestrzeni ostatnich 5 lat, zjawisko nie zwiększyło się znacząco, mimo że w obu badaniach uczestniczyła podobna (choć nie ta sama) grupa placówek oświatowych.

Wynika z tego, że to nie zakres tego zjawiska jest problemem społecznym, ale raczej jego charakter i jakość, a także skutki psychospołeczne, które emigracja zarobkowa wywołuje w życiu rodzin i dzieci pozostających w kraju.

Nie należy również zakładać prostej zależności między zakresem emigracji zarobkowej i *eurosieroctwa* – nie każda rodzina, której co najmniej jeden z rodziców wyjeżdża do pracy za granicę boryka się z problemem *eurosieroctwa*.

Ważne są również (nie omówione w niniejszym badaniu) skutki zagranicznych migracji zarobkowych dla rozwoju społeczności lokalnych i rozwoju regionalnego²⁴.

Wyniki przeprowadzonych badań, a także literatura przedmiotu, pozwalają na sformułowanie następujących rekomendacji:

1. Zjawisko *eurosieroctwa* wymaga monitorowania w wymiarze skutków psychologicznych i społecznych, jakie wywołuje w życiu rodzinnym, w tym w procesie wychowania i rozwoju dzieci emigrantów. Badania winny obejmować:
 - ocenę wpływu migracji zarobkowych rodziców na sytuację dziecka (sposób sprawowania nad nim opieki, zachowania w szkole, wyniki w nauce, relacje i więzi rodzinne, kryzys wynikający z rozłąki, sytuacje kryzysowe wymagające utworzenia dla dziecka środowiska zastępczego);
 - ocenę skuteczności działań prowadzonych przez różne instytucje i podmioty wobec dzieci emigrantów zarobkowych, a także działań samorządu terytorialnego w zakresie przeciwdziałania i ograniczania niekorzystnych skutków migracji zarobkowych.
2. Zjawiska związane z ruchami migracyjnymi ludności – mające szczególne znaczenie dla województwa opolskiego, winny być szerzej upowszechniane, zwłaszcza wiedza dotycząca niekorzystnych skutków, jakie częste wyjazdy rodziców za granicę mają dla życia rodzinnego, wychowania i rozwoju dzieci oraz rozwoju regionalnego. W związku z tym należy:
 - organizować konferencje i seminaria omawiające wyniki badań i analiz z tego zakresu,
 - organizować kampanie społeczne promujące właściwe postawy i zachowania rodziców w sytuacji częstych lub stałych zagranicznych wyjazdów zarobkowych.
3. Promować i rozwijać działania samorządu terytorialnego w zakresie pomocy i wsparcia rodzinom emigrantów zarobkowych, znajdujących się w szczególnie trudnych sytuacjach życiowych (kryzys rodzinny, kłopoty finansowe, problemy wychowawcze i opiekuńcze z dziećmi), szczególnie w stosunku do rodzin wielodzietnych, mieszkańców najmniejszych miejscowości z ograniczonym dostępem do specjalistycznego poradnictwa, w tym organizowanie dodatkowych zajęć edukacyjnych, sportowych, rekreacyjnych.

4. Wspierać i promować działania organizacji pozarządowych zajmujących się pomocą i opieką nad dziećmi pozbawionymi opieki rodziców, w tym w wyniku ich pracy zarobkowej za granicą.
5. Promować i rozwijać działania partnerskie, tj.:
 - rozwijać współpracę między placówkami oświatowymi i instytucjami pomocy i integracji społecznej;
 - rozwijać współpracę i partnerstwo między podmiotami III sektora i instytucjami samorządowymi oraz sektorem komercyjnym w zakresie organizacji wsparcia na rzecz dzieci i młodzieży, przeżywających trudności wynikające z emigracji zarobkowych rodziców.

²⁴ B. Solga, *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Politechnika Opolska, Opole 2013.

Spis tabel, wykresów i map

Tabele

Tabela 1. Liczba placówek (szkół i przedszkoli) biorących udział w badaniu 2013, według powiatów woj. opolskiego

Tabela 2. Liczba dzieci, których jedno z rodziców lub oboje rodziców pracują za granicą

Tabela 3. Liczba dzieci, których jeden z rodziców wyjechał za granicę w celach zarobkowych

Tabela 4. Liczba dzieci, których oboje rodziców wyjechało za granicę w celach zarobkowych

Tabela 5. Liczba dzieci zagranicznych migrantów zarobkowych, oddanych pod opiekę innych osób w kraju, w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych

Tabela 6. Liczba dzieci zagranicznych migrantów zarobkowych wg form powierzenia opieki (tylko dzieci o ustalonych przez szkoły i przedszkola sposobie przekazania opieki)

Tabela 7. Problemy zgłaszane przez wychowawców w szkołach i przedszkolach w kontaktach z dziećmi emigrantów zarobkowych w badanych placówkach oświatowych

Tabela 8. Negatywne skutki zachowań dzieci zaobserwowane przez pedagogów w badanych placówkach oświatowych wg typów

Tabela 9. Liczba dzieci skierowanych do pieczy zastępczej i adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców w latach 2011–2012

Tabela 10. Liczba rodzin emigrantów zarobkowych, zgłaszających się o pomoc do PCPR-ów w latach 2011–2012

Wykresy

Wykres 1. Liczba i udział szkół i przedszkoli biorących udział w badaniu zjawiska *eurosieroctwa* w woj. opolskim w 2013 r.

Wykres 2. Liczba szkół i przedszkoli, biorących udział w badaniu zjawiska *eurosieroctwa* w woj. opolskim w 2008 i 2013 r.

Wykres 3. Odsetek dzieci, uczęszczających do przedszkoli i szkół, których rodzic lub rodzice wyjechali za granicę do pracy

Wykres 4. Liczba dzieci, których rodzic lub rodzice wyjechali zarobkowo za granicę w 2008 r. i 2013 r.

Wykres 5. Liczba dzieci, których rodzic lub rodzice wyjechali zarobkowo za granicę w 2008 i 2013 r. wg powiatów woj. opolskiego

Wykres 6. Liczba dzieci emigrantów zarobkowych na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym (0–17 lat) w powiatach woj. opolskiego (badanie 2013)

Wykres 7. Wskaźnik liczby *eurosierot* na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym w latach 2008 i 2013 – wg powiatów województwa opolskiego

Wykres 8. Posiadanie przez przedstawicieli szkół i przedszkoli informacji o osobach sprawujących opiekę nad dziećmi pozostawionymi przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych (badanie 2013)

Wykres 9. Osoby sprawujące opiekę nad dziećmi pozostawionymi przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych w opinii przedstawicieli szkół i przedszkoli (badanie 2013 bez kategorii *brak informacji*)

Wykres 10. Osoby sprawujące opiekę nad dziećmi pozostawionymi przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych (bez kategorii *brak informacji*)

Wykres 11. Forma powierzenia opieki nad dzieckiem rodziców emigrantów zarobkowych innym osobom w kraju

Wykres 12. Forma powierzenia opieki na dzieckiem rodziców migrantów zarobkowych innym osobom w kraju (bez kategorii *nie wiem*) w badanych placówkach oświatowych

Wykres 13. Problemy zgłaszane przez wychowawców w szkołach i przedszkolach w kontaktach z dziećmi emigrantów zarobkowych

Wykres 14. Negatywne skutki zachowań dzieci zaobserwowane przez nauczycieli i wychowawców w szkołach i przedszkolach

Wykres 15. Działania podejmowane przez szkoły i przedszkola wobec dzieci, których rodzice wyjechali za granicę

Wykres 16. Rodziny emigrantów zarobkowych w województwie opolskim – diagnoza Ośrodków Pomocy Społecznej, w tym rodziny emigrantów, które zgłosiły się do OPS (porównanie badań 2008 i 2013)

Wykres 17. Odsetek rodzin z jednym lub obojgiem rodziców pracujących za granicą, które zgłosiły się o pomoc do OPS-ów w woj. opolskim w latach 2008 i 2013 r.

Wykres 18. Najważniejsze problemy zgłaszane przez rodziny zagranicznych migrantów zarobkowych woj. opolskiego w 2013 r.

Wykres 19. Formy pomocy udzielanej rodzinom zgłaszającym się do OPS-u, których co najmniej jeden z rodziców pracuje za granicą

Wykres 20. Najczęściej występujące źródła dochodów dzieci, których oboje rodziców pracują za granicą w latach 2008 i 2013

Wykres 21. Powody umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej w woj. opolskim w 2012 r.

Wykres 22. Dzieci skierowane do pieczy zastępczej i adopcji w woj. opolskim w latach 2011–2012

Wykres 23. Liczba dzieci skierowanych do pieczy zastępczej i adopcji w latach 2011–2012 wg powiatów woj. opolskiego

Wykres 24. Dzieci skierowane do pieczy zastępczej i adopcji z powodu migracji zarobkowych rodziców w latach 2006–2007 i 2011–2012

Wykres 25. Odsetek odpowiedzi na pytanie o osoby, które najczęściej opiekują się dziećmi, których rodzic lub rodzice wyjechali do pracy za granicą (badania z 2008 i 2013 r.)

Wykres 26. Działania, które mogą ograniczyć negatywne skutki zagranicznych migracji zarobkowych w opinii przedstawicieli badanych placówek oświatowych i ośrodków pomocy społecznej

Wykres 27. Struktura płci emigrantów zarobkowych z województwa opolskiego

Wykres 28. Struktura wieku zagranicznych migrantów zarobkowych

Wykres 29. Czas pracy za granicą emigrantów zarobkowych

Wykres 30. Miejsce zamieszkania (pochodzenia) zagranicznych migrantów zarobkowych w woj. opolskim

Wykres 31. Wykształcenie emigrantów zarobkowych

Wykres 32. Powody zagranicznych wyjazdów zarobkowych respondentów – a czas pracy za granicą

Wykres 33. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy praca za granicą jest głównym źródłem dochodu rodziny migranta?* (w badaniach 2008 i 2013)

Wykres 34. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Gdyby miał(a) Pan/Pani możliwość stałej pracy w kraju, to...* (w badaniach 2008 i 2013)

Wykres 35. Plany emigrantów zarobkowych dotyczące powrotu do Polski (w badaniach 2008 i 2013)

Wykres 36. Częstotliwość przyjazdów do Polski emigrantów zarobkowych a czas pracy za granicą

Wykres 37. Ocena wpływu zagranicznych migrantów zarobkowych na wychowanie dziecka a czas pracy za granicą

Wykres 38. Wpływ zagranicznych wyjazdów zarobkowych na jakość kontaktów z dziećmi w opinii emigrantów a czas pracy za granicą

Wykres 39. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Co zmieniłby Pan/Pani w swoich kontaktach z rodziną?* (w badaniach 2008 i 2013)

Wykres 40. Osoby sprawujące opiekę nad dziećmi emigrantów zarobkowych podczas ich nieobecności w Polsce (w badaniach 2008 i 2013)

Wykres 41. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy chciałby Pan/Pani wspólnie mieszkać z rodziną za granicą?* (w badaniach 2008 i 2013)

Wykres 42. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy zgodzi się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że dla dziecka ważniejsze jest to, że przywożę pieniądze i prezenty niż moja obecność?*

Wykres 43. Struktura płci współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

Wykres 44. Struktura wieku współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

Wykres 45. Miejsce zamieszkania (pochodzenia) współmałżonków/partnerów emigrantów zarobkowych

Wykres 46. Liczba dzieci w rodzinach emigrantów zarobkowych

Wykres 47. Ocena wypełniania funkcji rodzicielskich przez emigranta

Wykres 48. Ocena pobytu za granicą dokonana przez dzieci emigrantów, w opinii współmałżonków/partnerów
Wykres 49. Podstawowe problemy dzieci występujące w rodzinach emigrantów związane z wyjazdami zarobkowymi
Wykres 50. Podstawowe problemy dzieci występujące w rodzinach emigrantów związane z wyjazdami zarobkowymi w latach 2008 i 2013

Mapy

Mapa 1. Wskaźnik liczby *eurosierot* na 1 000 osób w wieku przedprodukcyjnym w 2013 – wg powiatów województwa opolskiego.

Bibliografia

1. *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, tom V, Warszawa 2006, hasła: B. Matyjas – *Sieroctwo* (ss. 725–728), A Kurcz – *Sieroctwo rodzinne* (ss. 732–737), za: B. Walczak: *Migracje poakcesyjne z perspektywy ucznia*, Pedagogium.
2. Golinowska S., *Spółeczny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, [w:] *Polityka Społeczna*, nr 11–12, Warszawa 2008.
3. Jończy R, Rokita-Poskart D., *Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu, Opole, listopad 2012.
4. Krzyżowski Ł., *Polscy migranci i ich starzejący się rodzice. Transnarodowy system opieki międzygeneracyjnej*, Scholar, Warszawa 2013.
5. Marek E., *Emigracja zarobkowa Polaków po akcesji do Unii Europejskiej*, *Polityka Społeczna*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, nr 11–12, listopad-grudzień 2008.
6. *MEN: Eurosieroctwo? Taki sam problem mają dzieci marynarzy*, „Gazeta Wyborcza” z 6 listopada 2008 r.
7. *Migracje zarobkowe ludności*, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Warszawa 2013; http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_migracje_zagraniczne_ludnosc_NSP2011.pdf
8. Milewski M., Ruszczak-Żbikowska J., *Motywacje do wyjazdu, praca, więzi społeczne i plany na przyszłość polskich migrantów przebywających w Wielkiej Brytanii i Irlandii*, CMR Working Papers, nr 35/93.
9. Pluciennik W., *Eurosieroctwo*, WSE, ZSC, 2007–10, <http://www.pluciennik.net/index.php?sec=teksty>.
10. Solga B., *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Politechnika Opolska, Opole 2013.
11. *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej* (stan na dzień 31.12.2012 r.), przekazane pocztą elektroniczną przez Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia OUW do OIS ROPS w Opolu 8 kwietnia 2013 r.
12. Trusz S., Kwiecień M., *Spółeczne piętno eurosieroctwa*, Difin, Warszawa 2012.
13. Urząd Statystyczny w Opolu, *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie opolskim w 2012 r.* http://www.stat.gov.pl/opole/69_566_PLK_HTML.htm
14. Urząd Statystyczny w Opolu, *Portrety powiatów województwa opolskiego w 2012 r.*, sierpień 2013 http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/opole/ASSETS_Portrety_powiatow_2012.pdf
15. Walczak B., *Migracje poakcesyjne z perspektywy ucznia*, Pedagogium, <http://www.brpd.gov.pl/eurosieroctwo/Pedagogium.pdf>.
16. Walczak B., *Spółeczne, edukacyjne i wychowawcze konsekwencje migracji rodziców i opiekunów prawnych uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, Pedagogium WSPR w Warszawie, Warszawa.
17. Winnicka E., *Eurosieroty, Raport „Polityki”*, *Polityka* nr 46(2629), za: S. Golinowska, *Spółeczny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, w: *Polityka Społeczna* nr 11–12, Warszawa, listopad–grudzień 2008.

ISBN: 978-83-63793-20-3

REGIONALNY OŚRODEK POLITYKI SPOŁECZNEJ W OPOLU

Obserwatorium Integracji Społecznej
45-315 OPOLE ul. Głogowska 25C
tel. (77) 44 15 250; 44 16 495 fax (77) 44 15 259